

Sir Charles Holtroyd: Gozdna vila.

Južni cvetovi.

Večerna.

Mimo ceste tiha voda
in v kostanjih vseh nemir,
tam v poljani, kjer svoboda,
na piščal igra pastir.

Nad gorami zastor rožen
in v aleji mir in mrak,
v njem konture blede, prožen
čujem ljubičin korak.

In vse samo trepetanje,
hibetanje, smeh in beg...
vigred siplje raz kostanje
na poti pomladen sneg

Intermezzo.

O, tihim snom posvečena
devojka mnogotera:
oko temnožareče, na
obrazu diš nemira.

Nemirna snežnobela grud,
dva nageljčka žarita
skoz atlas, z biseri obsut,
dva žarka, polprikrita.

In vseokrog sam maj cvetoč,
ki kri mi v lica žene
in strast razžge mi v žar pekoč,
ko lave razpenjene.

O, hvala, dekle, za sladkost,
in za minute svete,
o, hvala ti za strast, mladost,
za tajne razodete.

Čakal sem te...

Čakal sem te v gaju
sredi polnoči,
žalost lila v dušo,
solza iz oči.

Vetri so šumljali,
slavček žvrgolel
v bezgu, v čustvih sladkih
glas mu je drhtel.

Čakal sem nemirno
in poslušal v mrak,
da začujem v travi
lahni tvoj korak.

Ah, da, nekaj čujem
v mraku, se mi zdi –
bitje v prsih svojih,
ali tebe ni.

Fedja Dmitrijev.

Janovo.

Spisal Vladimir Levstik.

I.

Jakop Jan je zravnal brzojavko, naznanjajočo mu, da leži oče na smrtni postelji, sedel k mizi v svoji siromašni sobici ter se zamislil nad seboj. Turobna vest ga je vznemirjala manj od nejevolje, ker si je moral priznati, da ga klic svojcev k bolnemu roditelju nikakor ne navdaja s čustvi, primernimi trenutku. Res so bili hudourniki doživljajev izprali v njegovem srcu tla, iz katerih edinih more vzkliti ljubeča žalost ali vsaj v takšnih okolnostih umestni obup; očetovska naklonjenost starega Jana je bila sebična in nečimerna in se je izpremenila kmalu v nasprotje, ko je spoznal, da gre Jakobov razvoj mimo njegovih prezgodaj določenih namenov. Odtujila sta se polagoma drug drugemu in se mrzila odkrito; kljub svojim vednim stiskam ni pisaril Jakob očetu niti več po denar. Če pa ni mogel zaslediti v sebi obžalovanja, se je nadejal vendar, kadar je prej ugibal o tej uri, da mu prinese vsaj občutek olajšanja in zadoščenja; motil se je. Z rumenkastega lista, ki je ležal pred njim, se ni dvignila niti najneznatnejša patetična meglica in toplomer njegove notranjosti je kazal cinično na ničlo; edino, kar je izšel iz sebe, je bila stvarna odurnost zavesti, da izginja parcela življenja, ki je ležala doslej med njim in med kraljestvom trohnobe.

Brat je brzojavil, naj pride takoj; to je pomenilo z drugimi besedami: „Vzemi klobuk in odpravi se; vsaka minuta, ki jo zamudiš, stori lahko, da dospeš prepozno.“ A Jakob je bil določil ravno jutrišnji dan za važen sestanek z dvema znancema, bodočima sodrugoma v kupčijskem podjetju, ki so ga hoteli ustanoviti skupno po izjalovljenju smejejših in manj prozajičnih življenjskih načrtov. Mesta in naloge so bile porazdeljene, pravice vsakega določene v pogodbi; trebalo se je posvetovati samo še, kako dobe potrebni denar. Nameravana kupčija je zahtevala

desettisočakov, in dasi je merila vsa družba svoje imetje po kronicah in poznala debele bankovce kvečjemu iz bančnih oken, dasi je bilo gotovo že naprej, da odneso tudi to zeleno vejico valovi, je bil Jakob vendar ogorčen nad vestjo, ki je posegla tako brezobzirno v njegove koristne razporedbe. Nestalni pustolovec, ki se mu ni hotelo posrečiti, da bi položil glavo na svoje, se je čutil oropanega ob misli, da ne bo sedel v kavarni, sanjaje med sinjim dimom cigaret o gorah zlata in neizmernostih oblasti.

Da ugoti bratovemu vabilu, morda celo želji umirajočega očeta, se je trebalo tudi odreči sklepu, storjenemu pred desetimi leti: ves ta čas se je ogibal domačega kraja. Trdovratno se je upiralo njegovo samoljubje povratku med ljudi, vajene iztiskati svoji lepi dolini zadnjo kapljo rodovitnih sokov, prezirne do vsega, kar se ne da izračunati v denarju, in vzlasti še do bližnjega, izneverjenega njih lastnemu življenjskemu pravcu. Janova hiša je bila napol gosposka, svoje čase najpremožnejša daleč na okoli, in nekaj njenega ugašajočega bleska je obsevalo tudi Jakopa še zdaj; toda rojaki so vedeli, da je zdelal zaradi svojih fantazij gimnazijo le s težavo, pustil učenje sredi inženirskih študij in da se ne prime od tistih dob ničesar pametnega več. Notranjih vzrokov, ki so ga pahnili ob široko cesto, ne bi razumel nihče, živa duša ga tudi ne bi prašala zanje; nekoliko potuhnjene, ironične kmečke prijaznosti v obraz, zlobno roganje za hrbtom — takšno bi bilo življenje med njimi.

Toda enoličnost razočaranj, ki jih je doživel Jakob na svojih potih, mu je bila izpodjedla voljo; mlad še s svojimi tridesetimi leti, orjak po stasu in močeh, je bil v srcu vendar šibak kakor dete in se ni znal ustavljati nobeni genljivi zahtevi. Gledal je v duhu očeta, ki ga kliče na smrtno uro, mislil si mater in brata, kako stojita blede ob njegovem znožju, in kljub popolni brez-

čustvenosti do njih, kljub mržnji do rodnega kraja in njegovih prebivalcev, kljub važnemu domenu za jutrišnji dan je vedel že naprej, da pojde. Vlekla ga je nevidna sila, sugestija podedovanih običajev, ki jo imenujejo sentimentalni ljudje poslednji ostanek ljubezni. Pa saj se je tudi poznal; ko je oblekel ponošeni, prelahki svršnik, preštel svojo pičlo gotovino in se ozrl za slovo po nezakurjeni sobi, je pomislil z otožnim usmevom, da najde doma vsaj polno mizo in gorko peč in da je vseeno, kje snuje jalove načrte.

Da ne bi zatajil docela svoje nejevolje, se ni odpravil z brzovlakom, marveč je kupil listek za osebnega; ves dolgi zimski dan je drdral iz glavnega mesta po mrtvaškobelih pokrajinah in ko je izstopil blizu domačega kraja, je bila trda noč. Poldrugo uro hoda je bilo na Janovo, mraz je grizel lica kakor stekel volk, in cesta, glajša od stekla, je pela pod nogami. Črno nebo je zijalo brezizrazno; misli so zastajale v mrzli temi, tako da je bil Jakop ves upehan in čemeran, ko ga je zdajci pozdravila z nizkega holma dvojna vrsta domačih oken. Skoraj vsa so gledala svetlo po ravnini; sklepal je, da se nekaj godi, in mašinalno je pospešil korak navkreber. Kmalu pa se je začelo tajati v njegovih prsih; bližina doma ga je napadla s silo nežnih spominov in preden se je zavedel čudne izpremembe, je bil poln radosti in smehljanja. Zjutrajšnja nejevolja je utonila bogvekam, rodno gnezdo je zasijalo pred njim v sladki, gorki luči. Videl je brata, ki mu ponuja desnico, mater, kako hiti z razprostrtimi rokami na hišni prag, in očeta, dvigajočega se trudoma na blazinah, z medlim, usmevom okrog bledih ust. Zazdelo se mu je, da bije ura sprave in pozabljenja; oče ozdravi od veselja in lepše bo živeti na Janovem nego v paradižu.

Toda nihče ni sprejel izgubljenega sina; svetilka v veži je gorela mrklo in strogo, iz poselske sobe pa se je slišalo tuljenje stare dekle in potuhnjen šepet. Jakopu se je storilo namah, kakor da plava v prostoru, in vendar je čutil v nogah svinčeno težo. Ko je srečal na stopnicah še župnika z ministrantom in ga je premeril mašnik očitajoče in pomilovalno, mu je prešinilo dušo kakor leden blisk. Odkril se je trepetaje in vedel mahoma, da je prepozno. Vrata v očetovo spalnico so bila napol odprta. Jakop se je opotekel do njih in pogledal mater, osivelo in sključeno od starosti; drsala je okrog postelje hlipaje

in butaje z velimi prsi. Izmed blazin je štrlel profil upadlega obraza; brlenje mrtvaških sveč mu je lizalo voščeno polt. Jakop se je prijel za kljuko, da ne bi omahnil; strmel je nad materinim vedenjem. Njene dlani so begale po mrtvem telesu, rišočem se pod odejami, švigale blodno semintja, rumenim, trepečočim muham podobne, ki se hočejo napiti pred razpadom mrtveca še enkrat njegove drage telesnosti. Zdelo se je, da sprhni truplo vpricho Jakopa, kakor hitro se dvignejo od njega ti žejni, lakomni prsti. Nato je obstala mahoma, vrgla se po dolgem na očeta in zagnala divji jok; iz globine sobe se je pridružilo hripavo ihtenje brata Cirila. Takrat je planil k njima tudi Jakop, zgrudil se na kolena in zahropel nad mrzlo očetovo levico, ne vedoč, odkod mu vro solze. Nista se spomnila, da bi ga pozdravila in tudi on jima ni podal roke; jokali so do jutra, vpricho ljudi, ki so se nabrali kmalu, ihteli iz sobe v sobo in tudi še drugi in tretji dan. Črni in rdečeoki so sedeli za mizo opoldne in zvečer; jedva da se je kateri dotaknil jedi ali izpregovoril sunkoma in ubito. Bližina mrliča jih je težila s sveto grozo, ki ni trpela besed; le za pogreb je ukrepala mati vse potrebno s svojo navadno marljivostjo in gostobesednostjo. Pokojnik je bil hud trinog v domači hiši, a zdaj so ga povzdigovali v deveta nebesa, in ta glupa hvala se je studila Jakopu; zdelo se mu je namreč, da je izgubil z očetom v resnici nekaj nenadomestljivega, vzvišenega nad vse poveličevanje. Kadar je prišla mati mimo njega, je ustavila pogled z raztreseno radovednostjo in zamrmrala: „Ali se je izpremenil!“ nato je dvignila predpasnik na oči in zajokala za možem. Niti ona, niti brat se nista domislila, da bi poprašala Jakopa o njegovem življenju.

Šele večer, ki je sledil pogrebu, je združil vdovo in sina okrog mize v veliki izbi. S poslednjim izbruhom žalosti, ko so bobnele grude na očetovo krsto, so jim usahnile solze; v hiši je zavladalo pusto, neudobno čustvo, kakor da bi jih bilo sram tarnanja zadnjih dni. Pogrebci so bili odšli, dišalo je po vinu in tobakovem dimu; ogenj je prasketal v zeleni peči, in poleg svetilke je stala velika ročka s čajem.

Takrat se je zdajci užgala v Cirilovem očesu pikra iskra. „Mojo suknjo si oblekel, Jakop!“ je rekel od strani, kakor da bi vrgel kamen. Mati je spustila oko po Jakopu in Cirilovi suknji, dejala ni besedice, a zavzdihnila je globoko in očitajoče.

Jakop je zardel do las; zavest revščine in neuspehov ga je stisnila za grlo. „Moja je preveč ponošena,“ je zamrmral. „Videl sem tvojo omaro polno, pa sem si izposodil boljše.“ In trpko je dodal čez hip: „Saj ti imaš dovolj vsega.“

„Jutri si daš pomeriti novo obleko,“ je odgovoril brat s trdim, ukazujočim glasom. „Boljše je, da nosi vsak svoje. Torej ti gre slabo? Glej, glej; vsi smo mislili, da si postal velik gospod, ko si nas tako pozabil zadnja leta.“

Besede so padale mrzlo in porogljivo; Jakop je pogledal široko, kakor užaljen otrok. Bal se je, da bi se moral ujeziti in vstati izza te gorke domače peči. Zastokal je sam v sebi ter odgovoril sunkoma, z boleznim glasom.

„Ne gre mi dobro; čemu vprašuješ, ko veste sami. In pisal nisem že sedem let, ker nisem imel čemu; moj delež je bil zašturiran, oče je rekel, da več ne dá, očital pa sem si tudi sam dovolj. No, kaj bi govoril; da ne bo nič iz mene, je bilo pribito že takrat...“ Umolknil je, da ne bi obtožil očeta. „Vsak je sam odgovoren zase,“ je povzel nato, „vsak naj nosi svoje, kakor si rekel prej. Prišel sem, da vidim očeta pred smrtjo, ker ste me klicali; če sem komu na poti, grem rajši danes kakor jutri.“

„Jezus, kakšen je!“ se je oglasila mati jokavo. „Poprošati vendar ni smrten greh... A vseeno: kako da si pustil takrat šolanje?“ Jakop se je nasmehnil trpko, povsili oči in se ugriznil v brke. „Lotil bi se vsaj česa drugega; zakaj nisi maral biti profesor?“

Jakopovo oko se je zasvetilo. „Povedal sem vam, mati. Profesor nisem maral biti, ker spoštujem mladost preveč, da bi jo ubijal v šolah; sodnik ali dohtar ne, ker mi je pravica sveta in se ne bi mogel delati norca iz nje po paragrafih; zdravnik ne, ker je sodrge itak preveč na svetu... In z drugimi stanovi je podobno. Ne izprašujte me tega; dovolj, da vem sam, kako je bilo in zakaj. Nerodno vam je z mano, sram vas je, to se razume; zato pravim, da lahko grem. Tam zunaj še, pred pragom, sem si mislil oni večer: vsak človek ima svoj dom, tudi ti; no bodi v božjem imenu...“ Tegoba mu je zadržnila glas.

Mati je jokala; reva ni razumela takih besed, le grozila se je nad njimi. Ciril je odgovoril namesto nje: „Prav nikamor ne boš hodil, če nočeš sam; tudi ti imaš dom, prav praviš, in oče je določil takisto. Tvoj del je šel na vse vetrove, res; ali v testamentu stoji zapisano, da bodi dom

odprt in miza pokrita, če se vrneš kdaj. Takšna je bila očetova volja; več ti ne gre, — pa tudi ne manj, ako ti je prav. Gospodarstvo je moje, kakor veš; lahko mi boš pomagal. Če ne, drži roke križem in delaj, kar te veseli; doma boš vsaj sit po trikrat na dan — ne vem, ali je bilo tudi zunaj tako.“

Jakop se je spomnil dolgih mesecev bede, grenkih dob ob kruhu in vodi, ki so se oglašale mnogokrat, odkar je blodil po tujini. Začutil se je mahoma prešibkega, da bi se odtrgal od zavetja, kjer ne bo sijajnih načrtov in pestrih grehot, pa tudi ne skrbi za posteljo in poniževalne zavesti glada. Pomolil je eno roko materi, drugo bratu, pogledal ju toplo z rjavimi očmi in rekel glasno in trdno: „Ostanem!“ Bratova roka je bila hladna; on ni čutil tega. Cirilove oči so zle mrtvo in prezirno — Jakop je pozabil pogledati vanje. Preslišal je pokroviteljski glas njegovih besed, zmanjkalo mu je trpkosti, da bi se začutil osramočenega: Ciril, puhlica, je bil komaj dve leti starejši od njega, slabič in strahopetnež, neštetokrat tepen od njega v mlajših letih — zdaj pa mu deli milost in miloščino! Zakaj gorke je bilo tu; vabil ga je mir, brezskrbnost in počitek po blodnji. Kdo ve, morda se da začeti novo življenje iznova? Mati jima je prinesla vina in blažen je legel Jakop spat v podstrešni sobi; zaril se je pod pernico in skrtil noge do brade kakor v davnih otroških časih.

Šele zjutraj je premislil do dobra, kaj je bilo in kako. Škripal je z zobmi in preklinjal; tudi solze so mu prišle na oči. Nato je šel k materi; brat je bil v trgu po opravkih. S trdim, potuhnjenim glasom jo je prosil denarja. Pogledala ga je strahoma, kakor bi hotela reči: „Ali si res še vedno takšen?“ Zasmilila se mu je in že mu je bilo na jeziku: „Pustite!“ Takrat pa je stopila starka v čumnato, pobrskala po omarici in mu prinesla desetak, rekoč: „Ne napij se mi preveč; naj bo za večkrat.“ Mrtvo in žalostno so se obrnile njene oči od Jakopa, ki je začutil, da je obupala nad njim. Besen je tekkel v vas in se nalival kakor živina. Izprva se je tolažil in delal dobre sklepe, mameč se z upanjem, da najde silo v sebi, drugi pa upanje vanj; nato se mu je zvrtilo v glavi in pred očmi. Dajal je za pljačo, objemal se s kmeti in poljubljaval krčmarja Tinčka; jokal je in vriskal, zabavljaval je Bogu in svetu, pretepel nekoga in čutil najnazadnje, kako ga tišče na hladno. Opotekal se je po temi, buljil v

Frank Brangwyn: Sv. Peter v Genovi.

zvezde in prikolovratil k materi z besedami: „Mati, mati! Glej moja glava je polna rose — lasje so mi težki od nočnih srag . . .“ Tako se je vrnil Jakob v domače pristanišče in našel na Janovem že prvi dan vsebino svojemu novemu življenju.

II.

Globoko v predalu svoje komode je čuvala stara Janovka sliko, zarumenelo fotografijo deklice v širokem krilu: takšna je bila ona sama v svojem osemnajstem letu. Kadar pa je strmela zdaj v tisti lepi obraz z mladimi, smehljajočimi se črtami, je pozabila, da vidi sebe; tako davno je bil zatonil maj življenja, tako čudni, tuji in neverjetni so se ji zdeli spomini o davnih dneh. Pred oltar je stopila z ljubeznijo in solnčnimi nadami; nato se je izpolnila nad njo neopazno usoda nevest na Janovini: delo in skrb sta zasedla vse trenutke, ljubezen je otrpnila v navado, izmučila se in počenila naposled k ognjišču kot upehana, starikava dekla, pripravljena vstati, kadar jo pokliče gospodar. Jan je bil doma osoren in ni zapravljaj prijaznosti med svojci; kmalu je ostal ženi v edino uteho trud za vse, kar je koristilo hiši, in tarnanje nad vsem, kar ji je škodilo. Na stara leta je ugasnilo še to: opravljala je, česar je bila vajena od nekdanj, klepetala iz brezmyselne potrebe z deklami in sosedami in godrnjala včasih zaradi čiste vesti. Bilo je, kakor da se je dopolnila z zadnjo solzo za pokojnim možem tudi njena usoda; umolknila je, čustva v njej so zatemnela in v veliki trudnosti, ki jo je obhajala, se je pripravljala na odhod. Ginevala je od dne do dne; postava, ki se je vlačila po hiši ob težki palici, je dihala samo še, da izpolni poslednjo častitljivo dolžnost, ki čaka starke pred njenim koncem: obnoviti verigo življenja za seboj. In kadar jo je pestil Jakob za denar, se mu ni bilo bati očitkov; poslušati je moral po cele ure njeno besedovanje o Korundovi Agi. Njo je bila namenila Cirilu za ženo.

Jakop je imel preveč posla s seboj, da bi se bil zanimal za to rodbinsko zadevo. Spominjal se je Age izza študentovskih let kot majhnega otroka s predivastimi lasmi; ni ga mikalo vedeti, kakšna je zdaj. Nemir, ki je vrel po njem, odkar je bival na Janovem, ga je presenečal in mamil; bilo je kakor pramogočna, vse obsegajoča žeja. Čutil je hkrati pogršeno svojega dosedanjega življenja in čar povratka k njegovemu prvotnemu pozorišču. Tu se je bilo začelo; tu je viselo še

dandanašnji na vsaki travici in vsakem počestnem kamnu, priklenjeno z naivnimi, silnimi sladkostmi. Koliko višje je bilo tod do vrh neba! Kako žive so bile barve travnikov, svežost potoka, dih vetra, ki se je zibal na jagredih! Hiše so se zdele oduševljeni obrazi: gledale so, vabile, pretile in pripovedovale razumljivo. In v ljudeh, ki so prihajali iz njih — kako vidno je utripalo življenje, kako očitno je razodevalo svoj zmysel! Grdost in lepota vsakogar sta ležala prav na vrhu, ni ju bilo treba iskati; in kadar je gledal Jakob rjave, širokoboke kmečke punice z napetimi prsi, se mu je zdelo sveto in ogromno, pahniti samico v šumečo rž in se oviti z njenimi znojnimi udi. Ob vseh teh odkritjih je pomislil mnogokrat, da ni preprostejšega kakor nastaviti srce k izviru leka in zaživeti iznova; vprašanja, kako, se je ognil vedno v nerazložljivi grozi. Zapiral je oči in poslušal zgolj svojo veliko, brezumno radost; toda ustavil se je v nasladi tigra, opazujočega plen. Razmišljal ni o skoku, da se zažene v raj; bilo mu je dovolj, da ga sluti. In tem rajši je iskal pijanosti, v kateri se je razpenjalo njegovo čustvo še ogromneje; nosil ga je s seboj na dolge nočne izprehode kakor skrivno ljubezen in se vračal ob zori, top in zadovoljen, kakor iz ženskega objema. Vse, kar se je dogajalo mimo tega, mu je bilo epizoda.

Pred drugimi ga je bilo sram tega brezdelnega strmenja; zato se je ogibal spoštovanih ljudi ter ljubil družbo, v kateri je slutil nekaj svojega nemira. Po krčmah je kričal v slabi sobi med reveži, vandrovc in delavci bližnje tovarne; ob nedeljah je iskal fante in se pajdašil s kvantachi in pretepači. Manjkalo ga je redkokdaj, kadar so treskale planke v mesečini, in dekleta so se skrivala pred njim ter molila za srečno ohranitev čistosti. Župnik je namigaval nanj, ko je pridigal o pregrehi. Ugled Janovega imena je sam bledel zadnje čase in ga ni mogel več obvarovati preziranja in mržnje krščanskih ljudi. Brljavi učitelj Meža, ki je pogrkvaval in čital nemške romane od zore do mraka, je pozelenel od gneva, kadar ga je srečal na cesti; on in farovski gospod pa sta bila vaščanom kažipotna morale. Včasih se je ustavila na vogalu visoka mlada ženska v rdeči obleki ter gledala dolgo za Jakobom; bila je učiteljica Liza, junakinja škandalne kronike v Selu pod Janovim in naokoli. Ves kraj je že vedel, da ga mara — tudi on. Toda ni je hotel iskati; Liza je čakala prilike in škrtala z željnimi zobmi.

Poznala mu je dušo oddaleč in hlepela, da bi se zarotila skupaj zoper bedake in krepostnike. A Jakop se je čuval stopiti iz svojega kroga; samel je vedno bolj, veseli nepokoj je pojemał v njem, radost nad življenjem in njegovimi dogodki se je izpremenila v uspravno navado.

Nihče mu ni branil. Jutra po prvih pijanostih mu je grenila misel, da ga ošteje Ciril, ki je bil zdaj njegov reditelj in gospodar. Toda mladi Jan je ljubil od nekđaj senco poleg sebe, da se je delal svetlejšega; Jakop se je spomnil, da je počenjal že v mladih letih rad nasprotno od njega in ga izpodrival s tem v očetovi naklonjenosti. Početje izprijenega brata mu je pomenilo sočutje in spoštovanje uglednih znancev; ti pa so bili njegova slabost. Ranjki oče mu je zapustil s trško gospodo in polgospodo dobre zveze, ki so obstojale v tem, da se je izpraznila na Janovem vsakih par dni nabita kočija gostov obojega spola; gnjati so ginile kakor maslo na solncu, kokoši so navalile piščancev komaj za sproti in dobra vina Janove kleti so tekla v potokih. Te gostije so požirale dohodke posestva, toda prinašale so gospodarju mamljivo zavest odličnosti. Bilo je vse tako imenitno: govorili so napitnice v knjižnih besedah, peli v zboru, pretresali okrajno in deželno politiko in jo usekali marsikđaj po nemško; s hinderhondrom se je vzlasti rad postavljaj Ciril, ki je bil tri leta v meščanski šoli. Gospoda so ga trepljali po rami, hvalili ga, da je poštenjak in umna glava; prijateljstvo je cvetelo, zakaj pogoščenje je bilo zastonj. Stari in mladi Jan sta imela v najem lov in vodo; vedno je bilo na mizi kaj posebnega, najlepši sulci in srnjaki so romali v trg, gospodskim znancem v darilo. Ob lovu in ribarjenju, posetih in izletih, politiki in napitnicah je šlo zanemarjano gospodarstvo rakovo pot; Ciril si v temni slutnji konca ni upal soditi brata: ostajal je vsaj zunaj in mu ni delal niti pridig, niti sramote pred imenitniki. Jakopova natura je podlegla vinu neverjetno lahko; že malo

mu je bilo dovolj. Poleg tega je imel tudi svoje čudne čase, ko se je lotil dela ter sekal drva, kosil in kopal za tri hlapce; kolikor je zapil, je bilo skoraj zasluženó. In da je smel Ciril vzdihovati, kadar je plačeval v krčmi Jakopove pivske dolgove, tudi ni bilo pod nič.

Starkino oko pa je gledalo trohnenje doma, plašilo se in skrbelo; čutila je, da bo zopet treba zazidati v omajane stene mlado žensko srce: ko je prišla ona, tudi ni bilo mnogo drugače, a žrtev je pomagala in ohranila gnezdo vsaj še enemu pokolenju. Korundova Aga ni bila dobra partija, kakor pravijo, pa tudi vse prej kakor slaba. Njen oče, orožniški stražmešter, je bil zapustil hčeri par stotakov — doto matere, ki je umrla na porodu; sirota se je preselila iz samostanske ljudske šole naravnost k stricu Korundi ter mu vodila gospodinjstvo in malo trgovino. Na stara leta pa se je Korunda oženil z deklo; dvajsetletna Aga je bila prosta, stric ji je dovolil, da se sme možití. O njeni lepoti niso pripovedovali bogznačesa: imela je prijazne modre oči in lase težke, da se je šibil tilnik pod njimi, postave pa je bila bolj suhe in oglate. Hvalili so zlasti njeno tiho vdanost in marljivost; Cirilova mati, ki je poznala trajno vrednost ljudi, ni videla boljše snahe daleč na okoli. Sin ni razlikoval pri ženskih osebnih vrlin; vdal se je materinemu prigovarjanju brez težave in se navadil gledati v Agi svojo bodočo ženo. Nežnejša od kmetskih nevest, fina in omikana, kakor pač razumejo to besedo na deželi, se mu je zdela tudi primerna, da pomaga čuvati ugled Janove hiše. V samostanu se je bila učila nekaj klavirja; kupil bi ji starega, da se postavi z njo pred trškimi gosti. Glede Age same se je bila prepričala Janovka že zdavnaj, da je umno dekle in vesela, če pride k dobri hiši; vrhu tega si je želela uiti za vedno stricu Korundi, ki je nastavljal v svoji neusahli grešnosti zanjke njenemu devištvu.

(Dalje prihodnjič.)

Simbolizem v Franciji.

Spisal Algoud Albert.

Simbolizem je mrtev, kakor njegov brat po mleku — impresijonizem. Celo njegovi pristaši in skoraj vsa intelektualna mladina so se, že par let tega, od njega obrnili, in pojavljajo se nova, malone dijametralno nasprotna stremjenja. Sedaj, ko stojimo ob preokretu francoske literarne zgodovine, je pač trenotek, da izpregovorimo o simbolistični šoli, zadnji nemara, ki je imela poleg vsega še tako globok vpliv na slikarstvo in glasbo. Tukaj hočem poizkusiti, da bi očrtal v velikih potezah, kaj je bil pravzaprav simbolizem, njegove zmote in vzroke njegovega prestanka.

Večina kritikov se je hrupno veselila, ko je videla, kako propada umetnost, ki je bila resnična in neprestana žalitev njihove blebetave nevednosti, ker se je upirala njihovemu umevanju, in se je odločno obračala, ne več na široko publiko, kakor romantizem, nego na ozko skupino tenkočutnih duhov. Kadar pa se kritiku primeri — in to se mu, žal, le prerado zgodi — da kaki umetniki ne more pogoditi z misla in vsebine, tedaj omahuje med tremi kretnjami: ali jo v zvezde kuje, ali kar priprosto izjavi, „to je bedastoča“, ali očita umetniku, da vodi občinstvo za nos. Ta poslednja je na splošno najbolj v navadi; občutil jo je od kritičkih papežev tudi simbolizem. „Simbolizem je mrtev“, so trobili na vse grlo, „ker je bil umetnost dekadence z vsemi znaki razsula; ker se je oddaljil od svetih tradicij naše literature: preprostosti in jasnoče. Kedaj že smo mi to prorokovali! Umetnost ne krši brez zlih posledic svojih najelementarnejših pravil.“ Ako tiči v tej sodbi malo resnice in mnogo napačnega, je zato, ker smatra kritika po navadi vnanji videz za bistvo. Simbolična pesem je zumetničena samo na prvi pogled. Sicer pa more samo človek z vso duševno omejenostjo kakega Fagueta trditi, da je simbolizem dekadencična umetnost. Nasprotno, to je plod počasnega in nezavestnega dela našega plemena. Ako je za-

sadil korenine in se razcvél skoraj edino pri nas, ni to gol slučaj in navadno naključje, nego ima svoje vzroke v tem, da mu je mogla dati samo Francija s svojo sijajno literarno in psihologično preteklostjo ugodna tla. Potreboval je tudi ozračja temeljito izobrazjenih ljudij, ki se bavijo s podrobnimi notranjimi raziskovanji in so vajeni psihologičnih analiz. In prav tako kakor ni iskal priznanja v tolpi poluizobražencev, ni tudi poziral pred kuštravimi „umetnjaki“ ali se trudil, da bi begal poprečnega meščana. To je bila v najvišji meri plemenita, v svojem bistvu iskrena umetnost, brez vseh postranskih namenov. Ako je simbolizem mrtev, je pred vsem zato, ker je bilo poslej nemogoče iti še naprej po poti, ki jo je bil on prehodil.

Ne nameravam pisati zgodovine simbolizma, pač pa pokazati značaj simbolistiških del. Pod licem malomarnosti, s svojimi kriticami z otroškim jecljanjem, ki odkriva poznavalcu najmanj preiskane globine podzavednosti, nosi simbolična pesem znake čudovitega usmerjenega zavestnega dela, ki ga vodi korak za korakom svetla disciplinirana inteligenca. Pri Verlaineu, Rimbaudu, Moriceu ali Mallarméju je skorajda ni vrstice, ki bi jo bil mogel pesnik deset let pozneje popraviti, samo za eno piko izpremeniti. Če so simbolisti katero stvar pretiravali, so svoje umetniško stremljenje in tankovestnost.

Medtem ko so se Parnasovci, njih predhodniki, brigali za plastično obliko verza, za objektivno slikanje sveta, in so smatrali osebnost, subjektivnost za nekaj manj vrednega, je bila simbolistom poezija umetnost čustvene razgibanosti. Simbolizem je ozko spojen z idealistično filozofijo. Ker vnanji svet eksistira samo kot umstvena ali čustvena predstava, je pač malo važno opisovati živo bitje, ladjo na morju, pokrajino. Njim je pokrajina — dušno stanje, in gre samo za to, da pokažeš čustveno reakcijo, ki si jo imel pred kakšnim predmetom, dočim ostane ta sam čita-

telju skrit. In tako je sižé simbolistične umetnine emocija. Cilj pa, ki si ga je postavil poet, ni pripovedovanje te emocije z njenimi vzroki in posledicami; nego to bo emocija brez zgodovine, emocija sama na sebi, abstraktna emocija.

Kakšne faze bo torej prešlo ustvarjanje umetnine? Brez dvoma pesnik prav od konca ne more udušiti, iztrgati iz svoje emocije vsega čutnega, kar se je drži. Najprej si očrta v rahlih obrisih nekako fabulo, katera, komaj spočeta, se mu zdi čudovito prozorna. On je že mimo nje, in sedaj stoji pred tem idealnim tvorom, a ne več kot avtor, temveč kot čitatelj, ki opazuje njega učinek. Seveda ga zanima samo učinek na dušo; ko bi mu šlo za slikovitost, bi bil romantik. Ker je zelo fin psiholog in izurjen raziskovalec duše, ve takoj, katero čustvo bo vplivalo na čitatelja z najkrepkejšo sugestijo. Poslej delo v avtorjevem umu ne bo več raslo, nego se bo v neke vrste filtraciji polagoma čistilo, ali še bolje, izpuhtevalo in prehajalo v kristalizacijo. Duh ne bo več ustvarjal nego kritično razkrajal. In naposled od prvotne fabule ne bo ostalo drugega nego lahna imaterijalna usedlina, čutom nedosežna, nekaj dušni vonj, nekaj kakor valovi sozvenečih zvoikov. Ta bežni ostanek, nežen in pronicav, bo izkušal pesnik proiznesti z vsemi sredstvi svojih zmožnosti. To nam bo kakor čarilo razkrivalo najtemnejše kote njegove podzavesti. Stopen svojega ustvarjanja čitatelju ne bo razlagal ali reproduciral. Preveč ima takta, smatral ga bo za dovolj poučenega, da si sam vse to še enkrat zgradi.

Sižé simbolistovskega dela je torej emocija, ali bolje povedano, emocije. V nasprotju s tradicijo niso urejene, razvrščene, da bi stale v pesmi vsaka na svojem mestu. Nimajo določene trajnosti, predstavljajo se in so v neprestanem gibanju. Nič naraščanja niti reda. Tako ima delo nekako silo žarenja. Vsi posamezni deli so sočasni in so zvezani med seboj edino po skupnem izvoru. Vsak oddelek ima svojo lastno potrebno in zadoščujočo veljavo, in grupiranje je samo adicija. Zaradi tega je neobhodno, da je vsak oddelek tako zanimiv, kakor drugi, ker nosi v sebi, in samo v sebi, svojo popolno vrednost. Tako razumemo čudoviti in absolutno originalni čar simbolistične poezije, in zakaj je dejal Anatole France o Verlaineu, da je „godec, ki svira krivo iz rafiniranosti“.

Pri abstraktni emociji, ki tvori témo pesmi, je izbira besedi prav posebno važna. Pesnik ne

bo volil besede po njenem navadnem, pocestnem smislu, nego po njeni emocijski sili; kajti njemu ne gre nikakor za opis predmeta, nego za vtis, ki ga napravi predmet na nas. Simbolisti so bili prvi, ki so zapazili nesposobnost jezika, da bi prenašal in izražal psihološke istinitosti. Kdor hoče dejstva zavésti uklepati v okorele in neosebne okvire pojmov in besed, jih mora menjati in potvarjati. Jezik uvaja v konkretnost abstraktnost, splošnost v to, kar je brezpogojno originalno. Vse kar je tako intimno, da nima besed za izraz, se mora zatekati k zvočnosti, barvitosti besed. In to je prav nevarna točka: treba je imeti zelo spretno prste tistemu, ki ne bi bil rad popolnoma nerazumljen. In to je bilo tudi res vzrok, da je premnogo pisateljev po pravici zaslužilo očitke, s katerimi jih je pitala kritika, namreč da so nejasni.

Ako gremo v analizi do zadnjega, se izkaže, da je simbolistična pesem čisto subjektivno delo. Obrača se samo na dušo, otrebljeno vse čutnosti, in samo z dušo jo moreš čitati. Taka pesem je skupina sugestij, in vsak čitatelj, ki jo je sprejel vase, mora delo še enkrat ustvariti. To je intimna konverzacija in dejal bi čustveno občevanje dveh izobraženih bitij.

* * *

Zakaj ni šlo novo pokolenje za brazdami, ki jih je zaoral simbolizem na svoji poti? Najprej se mi zdi zelo krivično sedaj, naknadno, simbolizem psovati. On je svoje mesto popolnoma izpolnjeval in ima za naše slovstvo velike zasluge. Pokazal je, pa reci kdor hočeš kar hočeš, mnogo več umetniške poštenosti nego romantizem. Pač pa je treba priznati, da smo se mi izpremenili, mi, ki njegovega petja ne razumemo več. Dočim smo se nekdanj prepuščali brez nadaljnega razmišljanja njegovi čarovitosti, se nam dandanes zdi, da se budimo iz hipnoze, da smo naposled izpregledali, da čutimo v sebi voljo. Ne da bi bili postali materijalisti, se nam dozdeva, da so se simbolisti vendarle vrgli preveč v duševnost. Njim so stvari bile izgubile svojo objektivno realnost; vse je bilo umstveno; živeli so v neprestanih sanjah. Samo zatapljanje in igranje s spomini, nežnimi, ljubkimi in dobrimi. Predrobno, preminucijozno so gledali, odkrivali so nam samo ekscese, osvetljevali so nam s svojo lučjo samo ekstremne porive svoje čustvenosti. Napačna je bila sodba, češ da so po-

mehkuženi slabiči: njih moč je bila v tem, da so same sebe krotili. Simbolist je bil čudovito silen umetnik. Žal pa, čim bolj je umetnik zmožen, tembolj ga žene, da išče bolestne strani, tragičnosti življenja. Življenje je zanj drama, in on ne živi več v realnem svetu, ampak v svetu umetnosti, to je, v umetnem svetu. Umetnost pisatelja ima torej nekaj nezdravega za tistega, ki se hrani preveč izključno samo od nje.

Simbolisti so nezadostno „razširili svojega Boga“. Abstraktna emocija jim je bil edini, trajni sižé njihovega dela, kakor da poezija nima še drugih snovi. Ako ima lahko vsaka zaznava in vsako čustvo v harmonični medsebojni kombinaciji estetičen značaj, ni prav nič manj resnično, da nima emocija ali čustvo samo na sebi še nič estetičnega. Fizična slast — ljubezenska recimo — se požlahtni šele, ako se spoji z moralnimi idejami, in postane tako estetična.

Simbolisti so menili, da jim je treba izražati samo svoje emocije, pa bo njihovo delo vedno novo in trajno. To je mogoče zmota. Kdor je živel trideset let, z bistrim opazovanjem, v stiku z ljudmi, on ne more več doživeti popolnoma novih zaznav in emocij, nego samo še detajle. Odtod utrujenost, ki se je kmalu polastila simbolistov, in kateri ne uide nihče, ki gleda življenje samo s tem namenom, da bi iskal v njem motivov za estetično reprodukcijo. L'art pour l'art, umetnost zavoljo umetnosti, gledanje

čistih forem stvari mora neizogibno končati v predstavah brez vsakega cilja in pomena. Velika umetnost stremi za življenjem in ne obstoji v praznih kontemplacijah. Tudi ni sestavljena edino iz čustev, marveč iz idej, iz čustev in iz hotenj. Pesnik mora biti mislec, graditelj živih sistemov, ki vliva v svoje predstave o življenju vzvišene, filozofične koncepcije. Mi smo siti mitologij in tudi simbolizma. Umetnost je nekaj drugega nego minuciozna analiza: umetnost je koncentrirano in zdravo življenje.

Naposled, mi smo sinovi epohe dela, energije, higijene. Odkrili smo lepoto dela, mišic, stroja. Ako so simbolisti „gibanje, ki premika linije“, sovražili, je nam, nasprotno, ljubše od brezdelja. Ako hoče biti umetnost v skladu z našo dušo, ne sme iskati več svoje inspiracije v kontemplativni misli, se ne sme počutiti dobro v meandrih bolehavega sentimentalnega „jaza“, z eno besedo v vseh subtilnostih, ki se ji nazadnje ne dajo dvigniti izpod gomile nezdravih emocij. Sedaj nas ne zanima več samo malenkostna osebna zadeva; imamo življenje ceste, imamo proroško dušo množic.

Da je simbolizem mrtev, je torej najnaravnejša stvar na svetu: ne zadošča več našim težnjam.

V drugem spisu bom pokazal: kdo je izkopal velike idejne struge v novodobni Franciji in kdo je najboljši zastopnik njenega pesniškega genija.

Pričakovanje.

Molči večer nad tiho reko,
samoten ptič nekje brblja,
po nebu mesec mirno plove
in zvezda z zvezdo šepeta.

Dehte na vrtu rože, nežno
beži med gaji, prek dobrav
pomladen vetrec in zatone
kot spev v dehtečo noč daljav.

Oglasil se je ptiček v dolu
in v logu drug mu je odpel—
v ogradi tiho zašumelo,
zabliščal pajčolan se bel...

Fedja Dmitrijev,

Srečanje.

Spisal Ivan Lah.

Slutil sem, da se bova kedaj srečala z njim in res se je zgodilo. Nekoč sem se vračal zvečer z izprehoda in sem ga začutil ob svoji desni strani. Njegov obraz je bil resen in ponosen, nikakega sledu o smehu ali o prijaznosti.

„Prišel sem,“ je rekel, „kakor se mi zdi, je zadnji čas, kajti neumnosti zadnjih dni presegajo vse meje. Kar se tiče žensk, je bila ena dovolj; ljubil bi jo bil prav in bi bilo vse v redu. Čemu potrebuješ toliko žensk: kaka je tvoja vrednost? Kar se tiče vina, tudi ni bilo treba toliko piti; pijan si šel proti domu in si govoril neumnosti. Tvoja beseda je bila nepremišljena, oči motne, obraz skažen. Kar se tiče petja, bi bilo boljše, da bi molčal; kričal si in vsi so se bali tvojega krika . . .“

Pogledal sem človeka ob svoji strani, toda niti sledu kakega govora ni bilo na njem. Ali je govoril, ali ni govoril? Kdo je torej prišel s temi očitanji?

Stopal je poleg mene, bil je mnogo večji nego jaz in je zamišljeno meril pot pred seboj.

„Življenje brez greha bi bilo mrtvo, to je resnica, in greh ima vsak, ki ne greši. A greh mora biti greha vreden, ker je sicer — greh. Torej po nevrednem grešiti je edini greh življenja, z drugimi besedami: greha ni razen če je greha nevreden. Greh je edina čednost življenja, ker je edina njegova sila. Vse čednosti so nezmysel, zato, ker so nemogoče; ako pa jih hoče kdo uresničiti, greši zoper življenje ali zoper sebe, zato je tudi tukaj greh čednost.“

„Čemu mi to pripoveduje?“ sem si mislil in sem ga pogledal. Toda njegov obraz je bil nem, brez misli in brez izraza. Le enakomerno je stopal z menoj, kakor senca na moji strani. Toda senca je brezpomembna stvar, ki se je človek spomni komaj, kadar mu je v nadlego ali kadar se je ustraši: on pa je stopal poleg mene tako resen in resničen.

„Imaš prav,“ je govoril, „človek je sredi med menoj in senco. Mene poznaš dobro že od nekdaj. Jaz sem tvoj „jaz“. Človek vedno misli, da je sam, toda v resnici smo vedno trije: jaz, ti in senca, kakor je vedno v življenju: ideja, čin in posledica. Toda ljudje vidijo samo dejanja, kakor tudi v sebi vidijo samo človeka. V resnici pa je, kakor ti pravim: ljudje bi ne mogli premišljati o sebi, ako bi ne bilo tako. Sedaj ko me vidiš, tudi ti lahko premišljaš o sebi in o dogodkih zadnjih dni. Torej kar se tiče greha, sem povedal svoje stališče, da ne boš mislil, da sem kaka jezuitska vest. Nočem ti biti to, ampak sem to, kar sem: človek. In tvoj greh je v tem, da si šel pod človeka, kakor vidiš, si postal manjši od mene . . .“

„Nikoli te ne bom dosegel.“

„Kadar postaneva eno, obvladava svet. Obvladati svet — to bodi tvoje delo . . . Čemu si po nepotrebem izgubljal moči, da so te obvladali drugi: ženska, vino, pesem. Ne stori ničesar, kar uničuje tebe in te ponižuje pred menoj. Videl sem, kako je bil zbežan in skesan tvoj obraz in kako si iskal odgovorov. V resnici si izgovoril strašno besedo: pljunil bi ji v obraz, si rekel. Kdo je še kdaj hodil pljuvat v lastno svetišče? Mogoče kak izgubljen nevernik v zmešani misli. Ali ne moreš pogledati mirno bogu v obraz in mu reči: ti sem jaz? In kaj ti je bilo treba govoriti o njej, ki si jo tako ljubil? Čemu si govoril nečedne besede? Kako si se ponižal! Bog je brez pomena za onega, ki ne veruje, ljubezen je brez pomena za onega, ki ne ljubi. Toda kdor veruje v Boga, je vera njegova sila; ne Bog, ampak vera, in kdor ljubi, je ljubezen njegova sila; ne ljubica, ampak ljubezen. Glej, vse kar si, si postal iz ljubezni. Ako bi je ne bil nikdar videl, bi jo bil ljubil, tako pa ti je bilo dano videti in ljubiti. Imel si svetišče, kjer si bil sam svečenik in v onem slabem trenutku si govoril o pljuvanju . . .“

„Nisem mislil. Spoznal sem takoj in velika bolelost je napolnila srce.“

„Zakaj ti je bolelost napolnila srce: zaradi nje, ali zaradi sebe? Vidiš, ljudje so na svetu, ki se kesajo grehov zaradi Boga. Kakor da bi bili Bogu mar grehi neumnih zemljanov. Tako ponižujejo sami sebe in mislijo, da rastejo v čednostih. Vidiš, njim si bil enak, ki se ne kesajo zaradi samih sebe, ampak zaradi drugih. Kako si slab...“

Molčal sem dolgo. Kaj bi mu odgovoril? Tako resen je njegov obraz, samozavestna njegova hoja, beseda preišljena, oči jasne. „Jaz sem grešil, toda kaj bi bil brez greha? Kdo je rojen brez greha, kdo je vzrastel?“

„Greh je vse, kar te ponižuje, tudi kes zaradi drugih; po tem se vidi, kako si slab. In ker si se pregrešil zoper človeka, sem se zglašil.“

„Ne maram te videti. Pusti me svobodnega da delam, kar hočem, jaz sem sam in ne priznam nikogar; sem, kakor sem: sam presojam svoja dejanja, dobra in slaba: molim lahko v svetišču ali pa pljujem na žrtvenik. Kdo mi bo zapovedoval, kdo mi bo govoril? Ne priznam nikakega gospodarja: ako se oglasi kes po grehu, grešim dalje, da utihne: pijem, pojem, ljubim ženske: ne dam si zapovedovati, sam sem odgovoren samemu sebi. In ko bi ne mogel živeti, se uničim. Kaj komu mar? Ali nimam svobodne

volje. Kdo mi je merilo za moja dejanja, ali so dobra, ali so slaba?“

„Jaz.“

Ustavila se mi je beseda. Na cesti je ležala moja dolga senca, kakor nadležna misel, in po pokrajini je odmeval glas. Kam je odšel človek, ki je govoril z menoj? Kaj je bil ta odgovor: jaz... Ali sem jaz, ali on? Čemu ta nemir v srcu, čemu ta bolelost? Kes po grehu? Ali nisem svoboden! Kdo je nad menoj?

„Jaz.“

„Odkod je prišel ta resni glas? Ali ni govoril on? Ali sem govoril sam? Kako je torej z z menoj, ako nisem sam? Kaj je moj namen, kaj je vzrok mojega dejanja in nehanja, kaj je moj cilj?“

„Jaz.“

Pokrajina se je zmračila, ves svet je izginjal v njej, vse gore so se ponižale, mesto je bilo kakor otročja igrača, daljne vasi kakor pozabljeni rovi. Majhna je postala zemlja, kakor da je pisana krogla, ki bi se lahko igral z njo.

V tistem trenutku sem te spoznal, o veliki jaz, videl sem te in sem te ljubil. Ves svet je bil majhen v primeri s teboj, ti božanska sila, človek. Življenje in smrt sta hotela služiti tebi, da bi bil velik.

Od takrat je postala resna in resnična moja pot, kajti nočem, da bi ga zopet srečal.

Prerojenje.

Pomlad... Večer...
Car vseh lepot
iz polj kipi,
odvsepovsod

v obraz puhti,
beži cefir
čez polje, bogve kam,
poženit se k deviškim rožicam...

Ā v moji duši je takó svetló,
tako kipi življenje mlado, sveža kri,
v skrivnostnem ognju vžiga se oko,
v bodočnost vse pogumneje strmi.

Fedja Dmitrijev.

Joseph Pennell: Plavži v Charleroi.

Spor za napredek.

Spisal Albin Ogris.

Vsa duševna razpoloženost našega časa se razvija v znamenju napredka. Napredek je začetna in končna beseda slehernega javnega prizadevanja, z napredkom dokazujemo vzvišenost naše sodobnosti nad umrlimi rodovi, beseda napredek je jedro naše politike in z napredkom si skušamo pomagati tudi tedaj, kadar ne vemo kje da so ali če sploh obstojajo kateri cilji-nameni našega žitja. Malo je stvari, o katerih bi govorili češče, a še manj jih je, katere bi razumeli tako slabo kakor ravno napredek. Ta pojem spada v vrsto onih, ki stoje med širšim občinstvom izven pretresa, ker delujejo kot abstrakta bolj s svojo sugestivnostjo in ker je njih vsebina ali prebogata, da bi jo mogel objeti povprečni razum ali pa ker krije tako malo objektivnosti, da se razblini pred analizo v nič. Moderna doba je bogata na enakih mogočnih besedah. Nekateri naivni modrijani vidijo v njih klice nove, moderne religije, neke mešanice iz popularizirane znanosti in sentimentalne terminologije, ki jo je treba baje samo spopolniti in razširjati med ljudstvom, da izgine toli podcenjevano krščanstvo. Bližje resnici so vsekakor oni neprogramni pozorovatelji, ki smatrajo velika, bombastična gesla sedanosti z Baconom za idola temporis, za abstraktna božanstva svečano razpoloženih množic in četrtinske inteligence.

Neutajljivo je, da se zlorablja moderno božanstvo „Napredek“ dandanes za vsak pokret, naj si bo ono po svojem bistvu že prekucuštvo ali radikalna reakcija. Skratka, v splošnem se napredek istoveti z izpremembo in če že ne enoglasno, vedno od onih, ki si imajo od izpremembe obetati kakšno korist. Novejša stoletja so prinesla toliko izrednih iznajdb in v javnem kakor v zasebnem življenju so se zgodile tako temeljite izpremembe, da more v splošnem razsoditi malokdo, katera pomeni napredek ali narobe. Kaj čuda, ako smatrajo povprečne inteli-

gence in širši ljudski sloji vsako novotarijo že za napredek. Ta primitivna nejasnost se razgali takoj, kadar hočemo stopiti pojmu bližje, nego dovoljuje njegova impresionistična raztresenost. Zastonj iščemo sigurne točke, ob katero bi oprli dokaze. V takšnih slučajih se mislimo potegniti iz zadrege, ako pokažemo na razliko med modernimi in srednjeveškimi razmerami, med evropsko civilizacijo in afrikanskimi narodi. Mi imamo železnico, telefon, bio, strojne puške itd., oni jih nimajo, tako se pohvali človek naših dni in je ponosen, ker živi v tako prosvitljenem veku. Zares, to je nekaj tehtnega in s tem se dado na prvi pogled meriti kulturne razdalje. Gmotni napredek vidi najpreprostejši razum, ali intelektualni že ne leži več tako na dlani in za moralnega nočejo najti dokazov niti najbolj enciklopedični učenjaki. Dobro je, da so ljudje po pretežni večini rojeni optimisti in zato ne posvečajo mnogo pažnje senčnatim stranem napredka. Bilo bi na svetu preveč neproduktivnega pesimizma. Kajti ne samo blaginja, tudi zlo napreduje. Napredujejo bolezni, revščina, alkoholizem, hudo delstva, draginja in mnogo enakih socialnih nadlog, katerim je pripravil še le hvalisani napredek rodovitno polje. Prvi nedostatek tiči torej že v tem, da govorimo samo o pozitivnem napredku, ga vidimo le v nekaterih ugodnih pojavih in damo s tem pojmu prenostranski pomen.

Toda—moderna znanost! Njena vsevedoča iznajdljivost je prodrla temu tako enostavnemu pojmu že davno do dna? Marsikomu bi se zdelo to zelo samoobsebi umevno. Ali v tem oziru je povprečen flegmatik na boljšem, nego vse moderne vede. One razumejo napredek še najmanj. On je vsaj trdno prepričan o obstoju absolutnega napredka, znanost pa večinoma molči, dvomi, ako ga že ne odklanja. Seveda ne ona glasna znanost plitkih brošur in zlatih obrez, ki hoče z blestečimi frazami zakriti svoje beraštvo, temveč

resna znanost, ki zameta tudi lepe in koristne laži in raste skromno, komaj vidno od roda do roda. Morda bi smeli vsaj od sociologije pričakovati kolikor toliko natančno formulo napredka? Ona je preživela sicer komaj dva roda, ali zato ima na razpolago najmodernejše rezultate vseh ved, ona vživa ugled, in pojem napredka spada v njeno področje kakor noben drugi.

Sociološka literatura je rasla v poslednjih desetletjih v ogromnih razmerjih. Ni je sociološke knjige, kjer bi se ne govorilo o napredku, ali ne najdemo niti dveh nazorov, ki bi se v tem oziru strinjala. Da se dožene jasnost vsaj glede tega najpomembnejšega sociološkega pojma, je priredila l. 1910/11 pariška mednarodna sociološka družba vrsto predavanj o napredku, l. 1912 je razpravljala mednarodni sociološki kongres v Rimu edino o tem vprašanju in odsihdob nam donša knjižni trg teden za tednom nove brošure, članke, debele knjige in zbornike o napredku. Uspeh se je izkazal dokaj neznamenit. Na kongresu so povedali sociologi vsak svoje mnenje v skrbno izdelanem poročilu, ali čas je bil prekratek, da bi dovolil temeljitejšo diskusijo in odkar so se jeli oglašati s prispevki še vsi piščiči nepovabljeni, postaja zmešnjava čimdalje bolj babilonska. Če je bil pojem napredka pred kongresom vsaj še nekaka zvezdna meglica, se je izprevrgel od tedaj na znanstvenem polju v votel nič. — Izkazalo se je, da znanstveni aparat sociologije še ne dopušča niti objektivne kritike napredka, kaj še definicijo. Pridni znanstveniki so se izkušali približati problemu od vseh možnih profesionalnih strani, toda celoten pregled njihovega truda ne napravi drugega utisa kakor gromada osebnih izrekov.

Jules Delvaille je hotel podati izčrpljivo zgodovino teorij prejšnjih stoletij o napredku (J. Delvaille: *Essai sur l'histoire de l'idée de progrès jusque à la fin du XVIII. siècle.* 1913). Pregledal je obisti še tako malo pomembnim mislecom, pri katerih se da slutiti naprednost, krstil za naprednega vsakogar, kdor je sploh le kaj izmislil (češ, ako bi ne bil prepričan o napredku, bi se ne bil trudil z mišljenjem), a uspeh njegovega napora je bilo le potrdilo Comte-ovega izreka, da je pojem napredka čisto moderen in da ga prejšnja stoletja in tisočletja niso prav nič poznala. Izkazalo se je, da pohaja spor o napredku od slavnih bojev med „starimi in mladimi“. Sedaj sta spravila Fontenelle in Condorcet čeprav dosti oprezno in z mnogimi pridržki na

površje idejo, ki se je na tihem jačila, dokler nas A. Comte ni osrečil z absolutnim, nepretrganim napredkom, z napredkom, ki ga je pisati z velikim N kakor ime najvišjega bitja. Pojem se je od tedaj razširil do zadnje gorske kočice, zavzel važno mesto v še tako skromni posameznikovi duševnosti in služi danes vsem pravovernim humanitaristom za signum intelligentiae, a obenem za krpo, kadarkoli zmanjka idejnih zvez ali verjetnih razlogov.

Neopozitivistična sociološka šola, kateri se je pristudilo verbozno prerakanje in ki si je izposodila zato pri naravoslovnih vedah nekoliko realnejše metode, je vzela pojmu napredka že mnogo njegovega sijaja. Pokazala je, da spada ta ideja v vrsto onih abstraktnih mišljenjskih pripomočkov, kakor so pravica, resnica in zmota, dobro in zlo, svoboda, čednost in pregreha itd. Kakor naštetih pojmi je i napredek samo splošna, pomožna ideja, ki jo narekuje naši inteligenci prirojena smotrenost, ki naj zamaši s svojo elastičnostjo velikanski prepad med našo vsakdanjo utilitarnostjo in napol bajeslovnimi „cilji človeštva“, t. j. skupno ime za neštevilne dogodke, od katerih pričakujemo svojega osebnega prospeha. Znanstveno pomemben bi bil ta pojem tedaj, če bi mogli potom analize najti njegovo glavno jedro, deliti bistvene od nebistvenih lastnosti. A ne samo, da prikazuje pojem napredka kakor noben drugi skorjo časovnih in slučajnih navlak, znanstvo poslednjih let je pokazalo, da kritične analize ne prenese. Podoben je onim blestečim morskim tvarinam, ki nas dražijo s svojo barvno ubranostjo in stilistično krasoto, a razpadejo v naši roki v breztvarno kepo puste vodene snovi. Da, mi niti ne vemo, leži li v pojmu napredka več povzročnega ali smotrenega zmisla, je li on izplodek naše volicionalne ali racionalne domišljije in ali naj ga uvrstimo med deterministično ali katerosibodi drugo terminologijo. Slišijo se tudi glasovi (in zanje govori precejšnja verjetnost), ki smatrajo napredek za sredstvo našega vrednostnega sklepanja. V vsakdanjosti imenujemo navadno napredek ono, kar tvori izpopolnitev naših dosedanjih uspehov in kar nam kaže večjo možnost, pomnožiti svoj duševni in gmotni blagor. V vsakdanjem življenju vidimo le dobro, ki bi je radi dosegli, in zlo, kateremu je treba uteči. Zato vidimo napredek v vsakem novem in lažjem načinu, kako olajšati svoje prizadevanje. Ali že v tem najenostavnejšem

oziru ni najti v ocenjevanju modernih tehničnih in duševnih pridobitev enoglasja. Kar povišujejo nekateri do neba kot gigantično pridobitev, to obsojajo drugi kot sramoto naših dni. Pomislimo samo, da je še dandanes nemalo ljudi, ki železnice in elektrike nočejo smatrati za napredek. Že tu se prikazuje subjektivni značaj najpriljubljenejše moderne besede. Ona se krije skoraj s pojmom izpremembe in izpopolnjevanja, z vrednostno odnosnostjo med starim in mladim. In kdaj je še vladalo enoglasje med starimi in mladimi? Ker predpogojuje obstoj moderne družbe napredovanje že samo ob sebi, postaja subjektivna niansa še silnejša. Najvažnejši činitelj vse vede, objektivna povzročena, oziroma možnost, jo dognati, odstopa, čimdalje iščemo glavni koren našega pojma. Nesoglasnost mora biti potemtakem vzorna. Poglejmo n. pr. karakteristikon napredka, kakor ga propovedujejo vodje socialističnih struj, ki so ga napisale na svoj prapor vidnejše od vseh drugih strank. Po njihovem katekizmu moramo videti napredovanje 1. v izboljševanju tehničnih sredstev in povprečnih življenjskih pogojev, 2. v moralnem izpopolnjevanju človeka in 3. v rasti socialne vesti in skupinske solidarnosti. Najčistejši subjektivizem, finalistična trojica! Objektivno primerjanje, resen dokaz tu ni mogoč. To so vseskozi modni socialno-politični pojmi, s katerimi ne moremo računati. Kajti ne smemo pozabiti, da nobena socialna institucija, nobeno socialno stanje ni dobro ali slabo samo ob sebi, absolutno dobro ali absolutno škodljivo za vse socialne skupine in čase, ampak da vlada v tem pogledu skrajna relativnost. Tozadevno se moramo pridružiti Bagehotovem mnenju (*Physics and Politics*, 206/7), ko nam priporoča, naj razvozlamo prej mnogo nujnejše in enostavnejše probleme in naj gojimo nekoliko bolj znanstveno skromnost. Navedene etikete so še bolj splošne zahteve, ki dovoljujejo in prenesejo marsikatero vsebino. Še manjšo enotnost nahajamo, če gre za konkretne kulturne napredke. *Quot capita, tot sensus*.

Enaki pomisleki pa niso mogli odvrniti sociologov v prizadevanju, da bi nas osrečili s stotinami najrazličnejših dekalogov napredka. Evo nekaj primerov brez kronologije in sistematične izbire.

Nekdanji minister in priznani ekonom Yves Guyot se ne utruja podčrtavati v svojih sicer jedrnatih, ali za prepričevalen dokaz dokaj preste-

nografičnih poglavjih kratke formule napredka. Njegova splošna formula se glasi: „Napredek raste v tem razmerju kakor vlada človeka nad stvarmi in pada v razmerju, kakor podlega človek okolnostim.“ (*La science économique*.)

Slavni Buckle je mnenja, da je „odvisen napredek človeškega rodu od uspešnega proučavanja naravoslovnih zakonov in da raste v tem razmerju, kakor se razširja ta znanost med ljudstvom.“ (*History of Civilisation in England*.)

Turgot govori o prirodni zakonitosti in nujni sporednosti naravoslovnega in občnega napredka, ki se vrši po čisto mehaničnih pravilih. (*Deuxième discours sur les progrès de l'esprit humain*.)

Po Gumpłowiczu je zakon socialnega razvoja ohranitev, ki vzbuja življenjske nagone. Socialna skrb za to ohranitev predpogojuje bodoči napredek, t. j. željo po bodočem blagu. (*Grundr. d. Soziologie*.)

Combes de Lestrade uči, da je napredek istoveliti z razvojem socialnih vezi in z razvitkom osebnosti. (*Éléments de sociologie*.)

Tarde-u se zdi, da je napredek neko skupinsko mišljenje brez lastnih možganov in omogočeno od solidarnosti iznajdljivih ljudi. (*La logique sociale*.)

Xénopol nas hoče osrečiti s tole pitično formulo: Zakon duševnega napredka je občen in neomajljiv, kajti napredek je odvisen od nako-pičevanja poznanja in deluje pod vplivom višjih činiteljev od zgoraj navzdol. (*Les principes fondamentaux de l'histoire*.)

De Roberty meni, da je napredek kot nujen razvoj vedno razvoj altruizma, družabnosti, prehod od organskega k nadorganskemu, smer k idealu in idealnemu, torej sociologičen in etičen pojem. (*Les fondements de l'éthique*.)

Patten piše, da obstoji napredek v prehodu k ugodnejšemu miljeju in da je vzrok vsega napredka hitrejše spoznanje najkrajšega pota do blagostanja. (*The theory of Social Forces*.)

Ardigo vidi napredek v ohranitvi in zasiljanju naravnih avtonomij v vedno jasnejše podkrepljenih uspehih naravnih sil in vedno zavednejših socialnih idealitetah. (*Sociologia*.)

Tako malo enotna so v obče mnenja še realno mislečih Romanov in Anglosaksonov. Še večja pestrost vlada seveda v „il paese delle begriffe“. Zato nočemo mučiti bralcev z germansko „Gründlichkeit“, ki sega za normalni razum

dostikrat pregloboko. Kakor je razvidno iz navedenih primerov, toli zgovorni sociologi niso edini niti glede glavnih kriterijev. Posneti moremo le to, da pomeni napredek gibanje v gotovi smeri in k nekemu cilju. Posameznik pa, učenjak in neučenjak, najde te smeri in cilje v samem sebi, v miljeju in celotnem narodnostnem razpoloženju. Subjektivnost bije tembolj v oči, ako pomislimo, da eksaktna veda ne pozna smotrov in ciljev ne v naravi in ne v družabnem razvoju, ampak samo tvarno dogajanje, kateremu bi rada razkrila zakone. V zgodovini v resnici ni smotrov nikjer, mi jih vlagamo tja po svoji mentalni razpoloženosti in v biologiji vidijo smotre le nekateri pesniški metafiziki. Koncem vseh koncev moramo priznati vsi in naj si bomo še tako fanatični indeterministi, da ravnamo v 99% vseh slučajev tako, kakor moramo in kakor zahtevamo od nas neodvisne razmere. Smotri so plod naše determinirane volicionalne logike, kot večja abstrakta za večje skupine metafizične izmišljotine, ki imajo v nekaterih ozirih sicer notranjo dinamično silo in vplivajo na naše delovanje, katerim pa ni najti objektivne podstave. Brez intelektualne odgovornosti lahko pritrjujemo Comte-u, da je kriterij napredka raščoča industrializacija in širjenje pozitivnega mišljenja, A. Smithu, da obstoji v naraščajočem prebivalstvu in njegovem blagostanju, ali J. Bryce-u, ki ga vidi v „večji povprečni sreči povprečnega človeka, ali Spencerju, da ga je iskati v čim večji diferenciaciji in integraciji, skratka, da ga je istovetiti s čim večjo srečo čim največ ljudi“, v nobenem slučaju se nam dokaz ne posreči in ne more posrečiti. To dokazuje, kako trdno stališče si je ohranilo osebno mnenje še v znanosti. Teologu se mora zdeti etnologova sodba o napredku povsem napačna, etnolog ugovarja biologu in ta narodnemu gospodarju. Vsak se je zaljubil v svoje smotre, ki jih polaga nevede in nehote v svojo strokovno vedo in v vso vesoljnost. Tu je Goethejeva „Wo Begriffe fehlen . . .“ stokrat resnična. Enega najnovejših dokazov nam je prinesel lani Louis Weber. Na 325 straneh govori o „ritmu napredka“ (Le Rythme du Progrès. Etude sociologique 1909), a če se hočem sedaj spomniti na ta ritem, imam le predstavo kakor svetopisemskih meglá, ki so plule v začetku sveta nad vodami. Naj se obrnemo na katerikoli naslov, naš uspeh je isti, namreč prepričanje, da znanost še dolgo ni dospela do takšne dovršenosti, da bi nam mogla

podati enotno, čeprav ne docela objektivno formulo napredka, najmanj pa sociologija in znabiti ima dr. Žmavc prav, če vedno opozarja, da je v nji dosedaj več židovske verboznosti nego klenega zrna, misel, za katero govori že ta zunanja okolnost, da se našminkani žargon židovskih uvodnih člankarjev kaj malo razlikuje od vsevedne zgovornosti najslavnejših sodobnih sociologov, ki so večinoma židje. In parenthesi bodi še potoženo, da se filozofiji ne godi dosti bolje. Vedno bolj se izgublja v semitske toke, židi so si osvojili proizvajanje fascinujoče opravljenih modernih sistemov in židovska zgovornost hoče preplaviti sicer okorne toda solidne in v stoletjih utrjene filozofske zgradbe.

Splošne formule napredka doslej torej ni in ni verjetno, da se nekoč posreči. Morda nam pomore največ preprosta logika našega kmeta. Ta namreč ne govori ex professo o splošnem, absolutnem napredku, ampak samo o zelo konkretnih posameznih napredkih, ki ležijo na dlani. In kakor na dlani ležijo posamezni napredki, ako se ozremo posamič na različna poprišča človeškega vbadanja. Ako nam tudi ne pritrdijo nekateri modrijani, ki kažejo venomer na obratno črno stran medalije, pretežna večina smatra gotove iznajdbe in moderne socialne naprave za napredek in mi vsi jih občutimo z ozirom na minule dobe kot izboljšanje povprečnega življenja. Seveda, subjektivnosti ne utečemo niti v posameznostih. Kajti povsod gre za nas, za naše blagostanje in srečo, vsako tozadevno mnenje je vrednostna sodba in kot taka silno relativistična. Zato si izberimo poljubno nekatere, s katerimi se ponaša v glavnem naša sodobnost.

Biološki napredek se osredotočuje v zakonu prisposobljenja in organskega (plemenskega) razvoja. Hočejo li živalski organizmi uiti poginu, se morajo venomer držati ravnovesja z izpreminjajočim osredjem, morajo prikrajati svojo strukturo in funkcije novim razmeram. Vsaka izprememba, ki omogočuje organsko ravnotežje, pomenja novo prisposobitev, nov razvojni napredek, kajti na ta način je dosežen nadaljni obstoj posameznega organizma kakor cele vrste. Čim više se pomiče fiziološka stopnja, na tem kompliciranjšem sestavu sloni obstojno ravnovesje, tem popolnejša je diferenciacija in integracija posameznih organov. Vegetativne funkcije zahtevajo od stopnje do stopnje točnejše in umelejšje mehanizme, ki povzročajo zopet docela

nove funkcije in lete dovoljujejo uspešnejše premagovanje naravnih odpornih sil v neprestani borbi za obstanek. Formula biološkega napredka bi se mogla istovetiti z rastočo delitvijo fiziološkega dela ali z „zakonom vrstnega postopa kot funkcije miljeja“, kakor priporoča Antonio Dellepiane. Ni treba, da smo strokovnjaški zoologi in botaniki, že zelo površen pogled v zgodovino naravnih organizmov nas prepriča o ogromnem napredku, ki dosega svoj višek v človeku. Toda naš prirojeni optimizem prezre običajno velike nevarnosti in nedostatke biološkega napredka. Tisoče primitivnih živalskih vrst, ki jih navajamo radi kot izhodno točko organskega napredka, zmagujejo življenjske težave mnogo lažje, nego bi jih mogli elberfeldski učeni konji. Te enostavne organizme pomilujemo morda, ker obstoje le iz ene ali malo enostavnih stanic, ker imajo le eden čut ali ker so zmožni samo ene, dveh funkcij. Skušajmo jih pa uničiti, pa se pokaže njih čudovita odporna sila, katero so izgubila vsa bitja, ki so napredovala. Presekamo li takšno zametovano žival na dvoje, troje, ustvarimo z enim mahom dva tri nove, istega življenja zmožne organizme, in ponavljamo li delitev, raste njih število z vsakim udarcem. Ako ima samo en čut, deluje ta po vsem telesu in nadomešča vseh petero čutov višjevrstnih živali. Odsekamo li primitivnejšim bitjem karkoli, vse jim zraste hitro iznova. Primerjajmo ž njimi najvišji organizem, človeka. Malenkost zadostuje in revež je za vse življenje. Odrežimo mu le pol prsta in nič mu ne doraste, naj se vtihotapi nedolžen prašek v oko, in on je ob najpotrebnejši čut, zabodite mu iglico v tilnik in življenju najsilnejšega orjaka je konec. Isti pojav velja za rastlinstvo. Čim večja je delitev bioloških funkcij, čim diferenciranejši so posamezni organski deli, tem občutljivejše deluje vsaka ovira, tem bolj trpi ves organizem, tem rahlejši in več nevarnostim je izpostavljen sleherni organ. Biološki napredek spremlja cela vrsta naravnih pomanjkljivosti, najrazvitejši organizmi kažejo v gotovih ozirih veliko inferiornost napram nerazvitim. Že na tej stopnji izdaja pojem napredka svoj relativistični značaj.

Nič ni lažjega, kakor navdušen dokaz, kako je napredovala naša doba v intelektualnem in znanstvenem oziru. Dokaz se opira na

sleherni dan naraščajoče spoznavanje vesoljne fenomenologije in naravnih zakonov, ki nam omogoča izrabljanje naravnih sil in utrjuje vladu človeka nad zunanjim svetom. Morda bi se mogla glasiti splošna formula intelektualnega napredka: zmaga objektivnosti nad subjektivnostjo. To bi veljalo za vsak oddelek celotne vede. Saj se ponášamo s svojo hladnokrvno razsodnostjo in kritičnim čutom in imamo le še smehljaj za Pitije in avgurje, ki so iskali rešitev diplomatskih vozlov na najmanj primernem mestu, ali za Grmičarja in njegov tabu. Preverjenost o intelektualnem napredku pa je razširjena preveč, da bi ne našla svojih paganov. Ni jih malo in po večini niso niti neznatni ljudje. Med nje spada n. pr. stari Faguet. Neki žurnalista je pohvalil pred kratkim njegovo literarno rodovitnost z opazko, da je prečital skoraj ravno toliko knjig, kolikor jih je napisal. Torej tipični moderni intelektualca. On argumentira takole (La Revue 1909): Človeštvo zna več nego nekdanj, to je gola resnica, edini nesporni napredek. Ampak človek ve manj nego nekdanj. Odkar je nakopičil človeški rod tako ogromne sklade znanja, človek ne more več vedeti vsega, kar ve človeštvo. Najučenejši ve le neznamen del tega, kar ve človeški rod. Iz tega sledi, da je modern učenkak kvečjemu samo še relativen ignorant, mnogo večji ignorant, nego so bili ignorantje preteklih stoletj. Sodobni znanstvenik ni nič drugega kakor omejen specialist in specialnost ga kazi, ker ga omejuje. Dandanes učenjaku ne preostane več mnogo drugega, nego da se zaklene v svoj kabinet in proučuje svoje tesno odmerjeno področje in je gluha za ves ostali svet, o katerem ne ve več, nego običajni povprečnik. Splošne ideje si smejo danes dovoliti samo še učitelji in potovalni so-trudniki. Skratka — človek je učen, ljudje pa so ignorantje. — Faguetova argumentacija je nekaj prenostranska, kajti tudi povprečnik ve dandanes dokaj več nego pred stoletji in njegov duševni mehanizem deluje dosti sigurneje in pravilneje. Ne more pa biti prepira o tem, da kaže delitev intelektualnega dela mnogo senčnih strani. Kak Aristotel, Tomaž de Aquino, ki bi obvladal vse znanosti, dandanes ni več mogoč. In ta nedostatek mora še rasti. Tako zahteva zakon napredka.

(Konec prihodnjič.)

Težke slutnje.

Spisal Milan Pugalj.

Slikar Oster je jako visok, in ker je tenak in suh, se zdi še višji nego je v resnici. Oblečen je slabo. Rokavi in hlačnice so za spoznanje prekratki, poleg tega se vidi obleki, da je že davno tega, kar je tekel zadnjič po njej likalnik. Ovratnike nosi visoke in spredaj na široko odprte. Kadar gre po ulici, tišči suho brado v to odprtino.

Včeraj je zvedel, da hvali njegove portrete trgovec Ažman. To je tisti, o katerem so pravili, da ima v spalnici dve postelji drugo tik druge, čeprav ni oženjen. V poletni vročini mu je ponoči vroče in se seli. Ko se segreje ena postelja, se preseli na drugo, ki je hladna.

Ura se bliža počasi tretji popoldne, in slikar stopa po praznem trotoarju stranske ulice. Na desni zagleda napis Ažmanove veletrgovine in stopi brez obotavljanja v vežo. Na stopnicah ga objame egiptovska tema. Roke širom razprostre in se s konci prstov dotika sten na levi in na desni. Tako leze previdno kvišku.

Nenadoma buši s čevljem ob vrata, ki se sama odpro. Neka ženska, ki je ne vidi, se oglasi: „Kaj bo dobrega?“

Oster si oddahne in zadovoljno odgovori iz teme:

„Gospoda Ažmana bi rad!“

„So se ravno zbudili. Kar tukaj pojdite naprej!“

Zdaj zasije bela dnevna luč. Široka proga je pade skozi vrata, ki jih je odprla stara, sključena ženska, daleč tja nazaj po temni veži. Slikar vstopi in se pri vratih predstavi:

„Moje ime je Anton Oster, akademični slikar. Zvedel sem, da ste se izvolili blagohotno izraziti o mojih portretih in prišel sem se vam ponuditi, da bi tudi vas portretiral.“

Ažman je jako debel, nizek, ima ogromen tilnik, roke zalite in nad golim mesnatim obrazom

goste in košate sive obrvi. Sedi na divanu, kjer je ravnokar spal. Na beli blazini, ki leži nekoliko pod divanovim vzglavjem, se še dobro pozna mesto, kjer je počivala njegova glava. Soba je starinska, domača, po stenah podobe žalostne Matere božje, Kristusa na križu, karmelske Matere božje in nizko tik vrat Kibica št. 11. Okno je pregrnjeno z belo in čisto zaveso.

Ažman sedi in se opira z obema rokama ob divan. Na sebi ima nogavice, hlače z naramniki in srajco, ki je na prsih odpeta. Iz te odprtine se kroži ven rdečkasta prsna brada.

„Vi ste,“ pravi, „gospod Oster! A tako! Vi ste naslikali mojega prijatelja — Bog mu daj dobro! — Janeza Dolenjca!“

„Da!“

„To se vam je jako dobro posrečilo. Ko sem ga gledal po smrti na sliki, se mi je zdelo, da je živ. Kar tako mi je bilo, da bi ga bil skoro nagovoril: Ali bo kaj letos s fižolom? Kako kaj kaže letina? — Res, to se vam je izvrstno posrečilo.“

„Portretiral sem tudi gospo trgovko Pleščevo. Morda vam je znana?“

„Tudi njo — Bog ji daj nebeško luč! — kako bi je ne bil poznal. Kupoval sem od nje ježice — tako, na debelo. Znala je prodajati, ali jaz, no, sem znal kupovati!“

In Oster se domisli še tretjega trgovca in ga vesel omeni, da bi si utrl tla do gospoda Ažmana.

„Toponosca, veletržca Toponosca, sem tudi slikal.“

„Tudi tega sem poznal, predobro poznal, naj mirno počiva v grobu! Ženila sva se tako rekoč sknpaj pri eni in isti. On je bil lepši in jaz bogatejši. Že se je bil nagnil voz na mojo plat, a tu sem zvedel, da dekle nima res toliko, kolikor so govorili. Pa je šlo vse zopet rakovo

pot. Vsak nima te sreče, da bi imel ženo, dom, otroke. Včasih, vidite, sedim in se vprašam: Komu zbiraš, čegavo bo to? No, si odgovorim, do današnjega dne še ne veš, kaj je bolezen.“

„Toda“, vzdihne Ažman in nadaljuje, „vi ste prišli radi slikanja. Videl sem te tri slike, kakor sva že govorila. Priznati vam je treba, da so osebe na njih kakor še enkrat rojene. In — kajne — to vse skupaj se imenuje umetnost. Jaz sem že včeraj dejal Kozorepu — ali ga, prosim, poznate?“

„Da, poznam ga.“

„To je tisti, kaj ne, ki ima gornjo ustnico na levi strani nekoliko preklano in mu ne raste brada.“

„Da, poznam, poznam!“

„Dobro! Torej njemu, Kozorepu sem dejal, ko mi je tako rekoč nekaj očitil: Ti, duša draga, jaz nimam zoper umetnost nič. Jaz imam nasprotno rad vsako lepo reč. Dalje je dejal Kozorep tudi že sam, da bi naj vas poklical in naročil sliko. Nato sem takoj takrat o tej stvari premišljal in še pozneje doma. Vendar se do zdaj še nisem mogel odločiti. Premetaval sem zadevo po glavi sem in tja in če dovolite, da vas še zadržujem, lahko premeljeva še enkrat isto skupaj.“

„Prosim, dovolite mi,“ reče slikar, „jaz ne mislim staviti pretiranih cen!“

„Ne, ne! Zato ne gre! Vsa čast vam. Vem, kako so vam plačali drugi. Janez Dolenjec — Bog mu daj nebeški raj, vam je plačal jako malo. Slika pa, to stoji, ne zasluži najmanjšega očitka. Tudi za Pleščevko vem. Ona, prosim vas, je bila skopulja. Ježice je tehtala kakor zdravila. In Toponosec — večni mir mu bodi! — tudi ni bil razsipen, med nama povedano. Vse to je v redu, stvar pa je poleg tega še taka. Prosim, ali se vi domislite, koliko časa je še živel Dolenjec, potem ko ste ga naslikali?“

„Čakajte,“ hiti Oster, „čakajte! Jeseni je umrl, a slikal sem ga nekako prejšnjo jesen. Torej eno leto.“

„A kdaj ste slikali Pleščevko?“

„Čakajte — bilo je — lani okrog velike maše.“

„No, jutri imamo malo mašo in sedmino po njej.“

„Kdaj ste pa napravili Toponosca?“

„Vse tri nekako v enem letu,“ pravi Oster in se praska po sencu in trudi, da bi se točneje

spomnil. „Njega, Toponosca, sem slikal prvega od teh treh. Bilo je koncem lanske zime, proti pomladi menda.“

„In kdaj je umrl?“

„Tega pa ne vem!“

„Prvi od teh treh je umrl, to je tista reč! Za pogrebom smo šli nekako marca.“

Ažman se popravi nekoliko nazaj, sklene roke in jih vtakne med debela kolena.

„Saj ni to najbrž vse skupaj nič, ali vseeno dobi človek nekaj v misli, nekaj nerodnega namreč. V mojem domačem kraju je neka pot čez grič in na desni vrh griča je podrtija stare cerkve iz davnih časov. Mojega rajnega očeta sosed je šel neko noč tam mimo, pa so priletele sove in ga obpele. Ko je prišel domov, je to povedal in umrl. Od teh časov ne spravite po noči nobenega vaščana na tisto pot. K večjemu gre kak tujec onod, ki ne pozna razmer. Seveda ni vse to nič, je brez podlage, vendar pa človek trpi od raznih vplivov. Jaz ne bi hotel iti po noči po isti poti. Če bi se dal na primer slikati, bi gledal sliko in si mislil, da ne bo dolgo, ko pojdem za Pleščevko, Dolenjecem in Toponoscem. Hodil bi okrog, dasi prepričan, da ni vse skupaj nič, vendar nekako potlačen kakor star klobuk. In, vidite, čemu mi je tega treba! Ne vem še do zdaj, kaj je bolezen, a tako bi si jo nazadnje še lahko nakopal.“

Ažman gleda iz mastnih lic in izpod košatih obrvi v Ostra in se prijazno smehlja. Pri tem se mu motno svetlikajo črnikasti in mokri zobje. Oster vstane s pikrim sijajem na obrazu in v očeh, obrača klobuk in se bliža s hrbtom vratom.

„Oprostite,“ pravi, „ker sem vam, gospod veletržec, nakopal te hude slutnje!“

Ažman dvigne rami in zamahne z levo dlanjo.

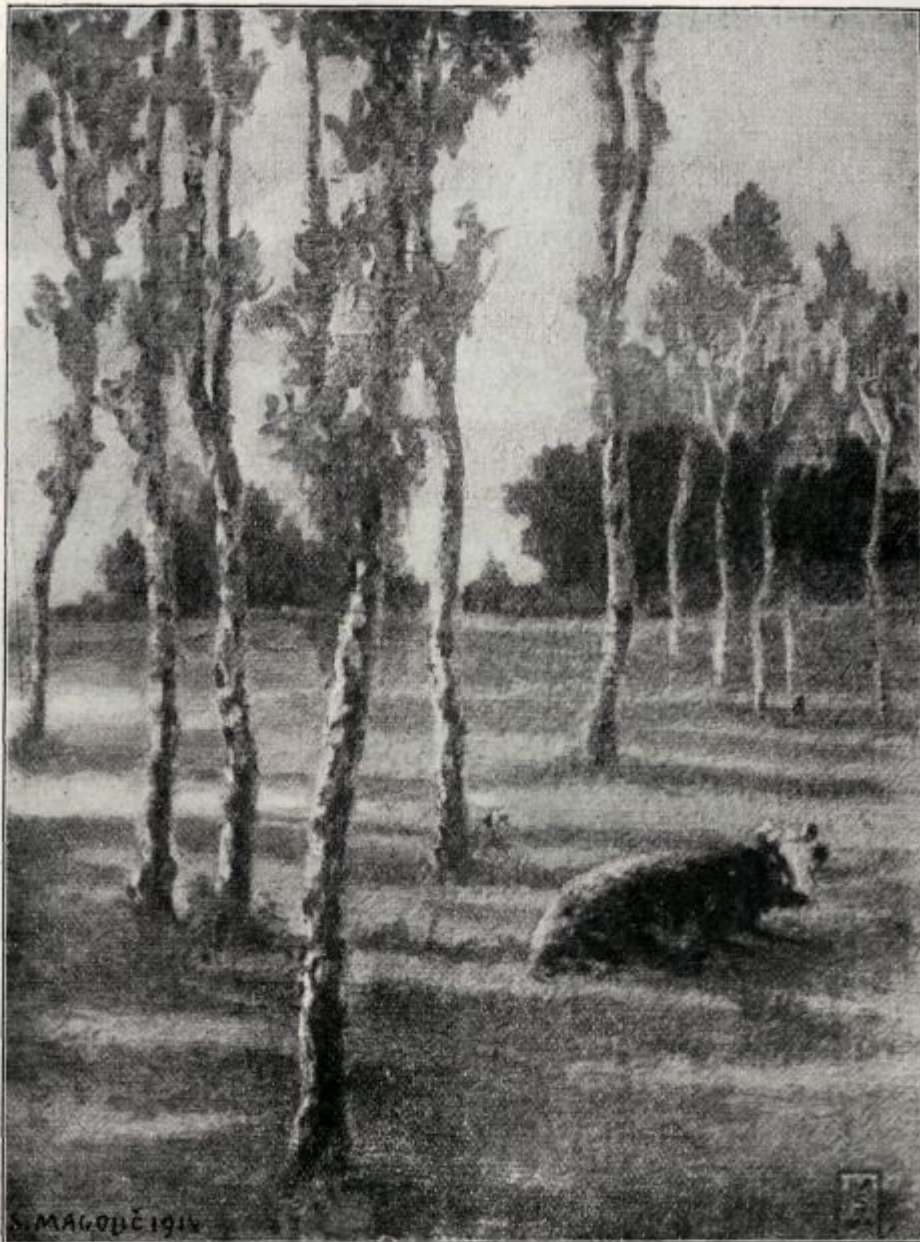
„Čakajte, prosim, nikar se ne vznemirjajte! Ali vas smem še nekaj vprašati? Ali bi vi šli po noči po tisti poti čez grič mimo podrtije?“

Slikar obstane tik vrat in molči.

„Vidite, vi molčite, vi ne bi šli. Tudi jaz ne . . . to je ta reč!“

„Ali mislite,“ se oglasi Oster in seka zloge, »da bodo tisti, ki jih jaz portretiram, večno živeli?“

„Mirno, mirno! Vi ste se razburili. Čakajte malo, tega ni treba, midva se bova že brez razburjenja pobotala. O nas pravijo in tudi pišejo

Srečko Magolič: Mlado hrastje.

včasih, taki in taki so, ne zganejo se. Ali to ni res. Tudi slovenski trgovec ima smisel za dobro, lepo in tako naprej... in, kar je poglavitno, za bližnjega!"

Ažman počasi vstane, vtakne desnico v žep in prinese polno dlan drobiža. Z desne pretrese denar na levo, izbere tri krone in jih moli predse:

„Če vam je prav,“ pravi, „vam dam tako nekaj za slikarstvo.“

„Zbogom!“ zakliče Oster in naglo odide. Ažman spravi krone v žep, sede nazaj na divan, gleda predse in prijazno momlja;

„Brani se denarja, ki mu pade zastonj. Čudno!“

Dva motiva.

I.

V razkošju vročem mre telo,
v baržunu ude zakopane –
o, lotosi tako cveto,
dehte opojnosti neznane.

Āroma greha in strasti
žehti od tebe, sladka roža,
v vseh gibih, kretnjah žgoči sni,
skrivnosten žar vse ude boža.

II.

O, plabe oči, v njih sen golobic,
o, ustka od rož zaprašena
in dvoje prebelih, prenežnih ročic,
v naročju dva šopka zložena.

O, Venera sladka, deviška prelest,
telesca drbtenje, dehtenje –
še meni vzbudila se v grudih je vest
in vstalo mrtvo hrepenenje.

Fedja Dmitrijev.

Romanca.

Pomladanska noč
in gitare glas,
spev trepetajoč,
ljubičin obraz.

V mrak jasmin dehti,
slavček žvrgoleč
v jablani sedi,
sanja tisoč sreč.

Na držaj oprt,
trkal sem na dver,
hodil skozi vrt,
klical venomer.

Nič. O, vem, madame,
kdo se plazil v mrak
v tvoj je tibi bram –
pazi naj se, vrag!

Fedja Dmitrijev.

Jaz te ljubim.

Jaz te ljubim.
Takrat, ko sem dejal, je bilo res,
iz duše je priplavala beseda,
nič podlega, veruj, ni bilo vmes.

Jaz te ljubim?
Z očmi začudenimi zmisel gleda.
Iz kaosa tihih, belih teles
odhajaš vsa objokana in bleda...

Pavel Golia.

Laži.

Spisal Fran Milčinski.

To je bilo tistega leta, ko je imel pes teleta, ali je bilo že eno leto prej.

Pa je stala konec vasi hiša, da se ne zlažem, tako je bila velika, kaj tako velika, še dosti večja, kakor samega presvetlega kralja pasji hlev. Bela je bila kakor ciganova srajca, streha ji je kazala rebra, pred hišo pa je bilo smeti, da se je do kolen vanje pogrezal, kdor je hotel k pragu.

Notri je živela baba, ta baba je imela hčer pa že tako imenitno, da ji ni bilo para v vsej deželi in še v druge pol.

Ta hči je bila čudno bogata; imela je veliko skrinjo, ta skrinja je bila do vrha prazna same rumene pšenice, in poleg je imela hči še tri peharje fižolovih luščin in kolovrat je imela brez koles in dva škafa brez obročev in ušes in tri slamnate motike in povrhu še šest petic starega denarja. Tako je bila bogata!

Ali bila je tudi pridna. Kadar je kuhala, tako se je gibčno sukala, da so lonci in sklede kar plesale okoli nje po ognjišču in po tleh in je bila kuhinja po vseh koteh polna črepinj in kaše.

In ni bila le bogata in pridna, tudi zala je bila. Tako kakor pesem pravi:

„Ima lica rdeča ko purmanov vrat,
ima usta postrani, kakor kapo soldat.“

Zobe je imela, kakor koza rogé, konec nosu pa ji je sedela bradavica, o, bradavica, debela kakor lešnik, in se ošabno šopirila svetu na ogled.

Pa bolj kakor na bogastvo, na pridnost in na lepoto, je bila ponosna na svoj jezik: nabrušen je bil kakor britev, dolg kakor kravji rep in noben jezični dohtar mu ni bil kos.

Snubci so prihajali kar v procesijah, pa to ni bilo čuda. Toda nobeden ji ni bil všeč, vsak sleherni se ji je zdel premalo zgovoren in preveč okoren in dala je razbobnati: „Drugemu ne grem za ženo kakor tistemu, ki se bo znal z mano tako meniti, da mu porečem: Lažeš!“

Živeli so tam blizu trije bratje, izmed njih sta starejša dva mlajšega štela za bedaka. Čuli so o deklini in kaj je dala razbobnati, pa sta starejša dva preudarjala med sabo: „Fanta sva od fare, glavo imava na pravem koncu, jezik nama teče kakor mlin, ni vrabec, da se enemu izmed naju ne posreči in dobiva v hišo bogato doto, pridne roke in žensko lepoto — kar pozkusiva!“

Tako sta se menila, mlajši pa ju je poslušal in ni rekel nič.

Pa bi neki dan morali tri voze gnoja speljati mimo te hiše, kjer je bila ta deklina.

Prvi voz je peljal najstarejši, pa ko je privozil mimo, je deklina stala v durih. Mela si je oči, ker je šele vstala, zehalo se ji je in je premišljevala, ali se naj umije ali ne.

Brat počí z bičem „pika-pika-poka-pok“, oslini si jezik in vpraša: „Kaj pa delate pri vas?“

Deklina je odgovorila: „Nemara bomo zelje pléli,“ in je globoko in široko zazevala.

Pa je zmanjkalo bratu štrene, ni vedel, kaj bi še govoril in kako bi napeljal deklino, da bi rekla: „Lažeš!“ Popravil si je klobuk, z rokavom si je potegnil črez nos, pognal je konja „hihot!“ in peljal naprej. Jezilo ga je, da ni nič opravil in je udaril po konju, da se je splašil v dir in se je ves gnoj stresel po cesti.

Kmalu za njim je pripokal srednji brat. Deklina je še slonela v durih in preudarjala, ali bi sedla na prag, ali bi šla v hišo.

Srednji brat se oblizne in jo ogovori: „Kaj pa kaj delate pri vas?“

Deklini se je najprej zehnilo, da ji je solnce posijalo noter v goltanec, potem je rekla: „Nemara bomo zelje pléli.“

Na, pa je bil tudi drugi s svojo jezičnostjo pri kraju, popraskal se je za ušesi in jezen usekal po konju, da se je splašil v dir in je kolo zadelo ob odrivač in se strlo in se je zvrnil voz.

Privozi mimo še tretji, najmlajši. Deklina je sedela na pragu, ogledovala si je palec desne noge in ugibala, ali je bolj lačna, ali je bolj lena. Pa se spomni najmlajši pogovora bratov in ji reče: „Kaj pa kaj delate pri vas?“

Deklina pravi: „Nemara bomo zelje pleli.“

On nato: „Počasni ste. Naše je že davno glave naredilo in smo jih tudi že spravili z njive.“

Njej se je zazehtalo, pa je sredi prenehala in rekla: „To je dobro.“

On: „Ni dobro. Take glave je obrodilo, da nismo imeli dovoljnih kadi, kamor bi ga narezali.“

Ona: „To je zlo.“

On: „Ne posebno. Smo premišljali in smo si izmislili, eno samo glavo smo obdržali, vse druge smo prodali, za denar pa kupili sto oral hrastove šume. Najeli smo devetstodevetindevetdeset sodarjev, k vsakemu sodarju dva pomočnika, k vsakemu pomočniku dva vajenca, ti so posekali šumo na doge in napravili kad, tri dni hoda okoli široko in pol dne hoda visoko. Noter smo narezali tisto edino glavo, ki je nismo prodali, pa je bila kad polna do vrha in še je ostalo zelja za dva škafa in pet žlic.“

„Pa to je zelo dobro!“ je rekla hči in ni trenila z očesom. „Preskrbljeni ste za zimó.“

Reče on: „Ni bilo dobro. Kaj smo trpeli, predno smo še kamenja navalili na zelje! Vozili smo skale mesec dni, na sto vozeh s sto konji; in sto ljudi je ohromelo pri tem delu.“

„To je zlo!“ veli ona.

„Ni zlo!“ reče on. „Ljudje, ki so kopali kamen, so zadeli ob slano vodo in smo našli sol.“

„To je dobro!“ reče ona.

On: „Sol pač! Ali kad je bila slaba. Vse zelje v kadi je splastelo in se izpridilo.“

Ona: „To je slabo!“

On: „Ni tako slabo! Zvalili smo kad na njivo — iztresli gnilo zelje in ž njim zagnojili njivo.“

„Pa to je dobro!“ pravi ona.

„Ni dobro!“ pravi on. „Ko smo zelje že strosili, pa vidimo, da nismo zagnojili svoje njive, ampak sosedovo.“

Ona: „To je zlo!“

On: „Zakaj? Starejši brat in jaz sva prijela sosedovo njivo vsak pri svojem kraju pa sva kakor s plahte stresla zelje na našo njivo.“

„Pa to je dobro!“ dé ona.

„Ni baš dobro!“ veli on. „Od gnilega zelja se je zasmradil zrak in iz sto hiš so se morali izseliti ljudje.“

Ona: „To je zlo!“

On: „Kaj bo zlo! Ko se je zelje shlapelo in se je zemlja ognojila, so na njivi pognali taki hrasti, da deset mož ni objelo enega.“

Ona: „To je dobro!“

On: „Pa ni! Hrastje je bilo vse votlo.“

Ona: „To je slabo!“

On: „Pa ni! Ker je bilo polno medu.“

Ona: „To je dobro.“

On: „Ni! Medved je prišel in je ves med požrl!“

Ona: „To je slabo!“

On: „Kaj še! Medveda smo ujeli, deli smo ga v stiskalo pa je zopet prilezel iz njega med in ga je bilo devetsto kadi.“

Ona: „To je dobro!“

On: „Pa ni! Ponoči se je prikradel tat in nam je vsega polizal.“

Ona: „To je slabo.“

On: „Pa ni, saj smo ga zalotili, tatu, in ga spoznali. Po bradavici na nosu smo ga spoznali. Prav tako ima, kakor jo imaš ti.“

„Lažeš!“ je zadržala deklina in razkačena skočila pokonci in pred fanta. „Lažeš, ker jaz nimam bradavice na nosu!“

Fant v smeh in je rekel: „Ali te imam! Lažeš si rekla.“

Deklino je bilo sram in se je udala. „Ujel si me! Ti boš moj mož in nobeden drugi.“

Fant pa je odgovoril: „Lažeš! Maram zate!“ Pognal je konja „hi-hot!“ in peljal naprej za bratoma.

Igra.

Spisal dr. Ivan Lab.

Osebe: mlad gospod, mlada gospa.

Čas: predpustni.

Prostor: toplo zakurjena soba.

Mlada gospa sedi pri oknu in gleda v zahajajoče zimsko solnce. Zunaj snežena pokrajina v rdečem svitu, kakor da bi nekje daleč sijal rdeč plamen. Mlada gospa se ozira na cesto in na vrata. Nekoga pričakuje. Mlada gospa ima visoko frizuro, roke zavite v belo ogrinjalo, pred njenimi nogami leži dragocena orientalska preproga.

Mlad gospod (vstopi in ostane pri vratih): Klanjam se, gospa! (Se globoko prikloni.)

Ona (pogleda mirno): Veseli me, da ste prišli. (Hoče vstati in mu iti naproti.)

On (stopi bliže): Prišel sem, kakor sem obljubil.

Ona: Izvolite sestiti tu k oknu. Rekla sem vam, da imam odtod krasen razgled.

On (sede in se ozre na pokrajino).

Ona: Vidite, kako krasno se žari pokrajina pod rdečim zimskim solncem. Poglejte to cesto, kako se vije med polji, med travniki tja do gozdov in tam naprej med dolinami. In tam daleč, daleč oni žar, kakor plamen. In sedaj glejte ta drevesa, ptice, ki lete preko polja, to je krasna zimska pokrajina, ali ne?"

On: Da, gospa.

Ona: Hotela sem jo vam pokazati, zato sem vas povabila. Mislim, da ste imeli krasno pot. Jaz sama bi se bila peljala na izprehod, ko bi tako ne ljubila tega razgleda z okna; čudno je, da ne napravi ista pokrajina name enakega utisa ako se vozim preko nje. Ako jo tako gledam, jo ljubim, veličastno lepo čuvstvo trepeta v duši in od nekod prihajajo misli, ki jih komaj razumem; tam zunaj postane vse drugačno.

On: Razumem, gospa.

Ona: Zato sem želela, da si ogledate z mojega okna to čudno pokrajino. Ako vam bo ljubo, odpeljeva se drugič na izprehod po nji...

On: Prosim, gospa.

Ona: Vi me tako razumete, zato sem si želela govoriti z vami. Rekla sem vam, da je med nama nekaj sorodnega.

On: To me zanima.

Ona: Pravili so mi, da se je poročila z drugim ženo, ki ste jo ljubili.

On (molči).

Ona: Oprostite, da govorim o tem. Pogosto so v življenju stvari, o katerih nečemo niti slišati, niti govoriti. Mene je zanimala vaša usoda, ker je bila tako podobna moji. Pravijo, da je oni dogodek vzrok vaše žalosti in da niste nikdar veseli, zato me je zanimala vaša oseba. Rekli so tudi, da vas ne vabi več ženska lepota... Zato sem se razveselila, ko sem se snoči seznanila z vami. V današnjem svetu je tako malo nenavadnih ljudi.

On: Jaz mislim, gospa, da jih je zelo mnogo.

Ona: ... mislim višjih, nevsakdanjih.

On: Mogoče.

Ona: Sedaj ste me prekinili. Torej povabila sem vas, ker se mi zdi, da sva si po usodi sorodna. Zato mislim, da vam bo ta zimska pokrajina prav tako ugajala, kakor meni.

On: Da, zelo mi ugaja. Toda, dovolite, glede one sorodnosti v usodi...

Ona (molči nekaj časa): Tudi jaz sem tako storila. (Nekaj časa molk.)

Ona: Včeraj sem se bolj živo nego kdaj spomnila nanj. Vi ste me spominjali njega. Zato sem tako želela govoriti z vami. Povejte, prosim, kaj mislite vi o nji.

On (gleda mlado gospo z zamišljenimi očmi).

Ona: Vem, da je včasih banalno govoriti z drugimi ljudmi o stvareh, ki tvorijo najlepše skrivnosti našega srca. Toda tu je drugače. Hotela sem vam tudi jaz govoriti o tem. Povem vam, zakaj. Kaj mislite, ali vas je ljubila, ali ne?

On (gleda mlado gospo z nevednimi očmi).

Ona: Oprostite, nisem hotela segati v vaše skrivnosti. Jaz sem namreč prepričana, da more

- žena ljubiti drugega in poročiti drugega in da to ne moti njene srčne ljubezni. Hotela pa bi vedeti, kako mislijo o tem možje. Ali jo še ljubite?
- On (gleda mlado gospo z vprašujočimi očmi).
- Ona: Oprostite, vidim, da vam ni prijetno govoriti o tem; lahko bi sodili napačno; zdi se mi, da je pri tem psihologija žene drugačna nego psihologija moža, zato o nas pogosto napačno mislijo in nas tudi obsojajo. Jaz čutim z vami in vas razumem. Dovolite, da vas poslužim s čajem. (Pozvoni.) Obljubila sem vam, da boste imeli, kakor ste si želeli; vaše sanje o prijateljici so mi zelo ugajale. (Stopi pred zrcalo in si popravlja frizuro. On stoji za njo in jo gleda v zrcalu. Počasi se bliža, da stoji tesno za njo. Ona dvigne glavo in razprostre roke. On jo prime za roke in ji gleda preko ram v zrcalo.)
- On: Glejte, pred sabo imava sliko prijatelja in prijateljice.
- Ona. Da... Rekli ste...
- (Hišna prinese čaj, postavi samovar na mizo in odide.)
- Ona: ... da ste prijatelj čaja. Res, tako popoldne po zabavnem večeru se ne da lepše preživeti. Topla soba, dober čaj, prijetna družba.
- On: Imate prav, gospa, prav tako sem mislil. Žal, da je malo takega na svetu, posebno...
- Ona: ... Prosim, sedite. No, posebno... (naliva čaj.)
- On: ... posebno pri ljudeh, ki so jenseits von Gut und Böse.
- Ona: Povejte mi, kaki ljudje so to.
- On: To so takozvani nadljudje... Tem so čajevi popoldnevi kaj drugega nego navadnim ljudem.
- Ona: Kaj so jim?
- On (molči).
- Ona: Ali ste tudi vi izmed onih ljudi?
- On: To so vsi, ki so izšli razočarani iz življenja in so premagali boleost s tem, da so jo izpremenili v radost. Zanje ne obstoji niti dobro niti slabo, ampak vsaka stvar ima svojo ceno v tem, koliko služi krasoti življenja. Tako je tudi z ljubeznijo, tako je z grehom in čednostjo. In tako je tudi s čajevimi popoldnevi. Toda vi ste hoteli pripovedovati nekaj drugega.
- Ona: Da. Hotela sem vam govoriti o njem, toda obstala sem, kajti tudi on je govoril, kakor vi. In v onih lepih časih sva tudi midva govorila o nadljudeh. Takrat se je sploh mnogo govorilo o tem. Pisala sva si pisma — oprostite, da govorim o svojih intimnostih — in sva rekla: nadčloveka sva, ki zmagujeva nad svetom in nad razmerami. Kaj more motiti najino srečo? Prihajal je večkrat k nam. Bila sva zelo srečna. Tako so potekla leta. Spremljala sem njegovo življenje. Videla sem ga v daljavi, kako se je boril, kako se je dvigal, vstajal, silen in močan, neupogljiv in neustrašen, samozavesten in odločen. „In ko bi bil delavec, bi te ljubila in šla s teboj, kamor bi me vodil...“ Potem pa je prišel zadnji vihar in zdelo se mi je, da je zlomil njegove sile. Njegov pogum je upadel. Videla sem ga, kako so navalili valovi, strli vesla in zlomiti jambor. Bil je, kakor bi bil privezan na one kose svoje razbite ladje in valovi so ga nosili, kamor so hoteli. Videla sem, kako je proti meni stegoval roke, iskal je sil in močij — toda takrat...
- On: Takrat...
- Ona: Takrat sem jaz spoznala svojega moža. Bil je premožen, dober in ljubezniv. Več nisem zahtevala. Poročila sem se.
- On: In on?...
- Ona: Morebiti bi bil prišel do svojega cilja, da se ni tako zgodilo. Tako pa je odplul z valovi naprej in končno je menda pristal na breg. Zanimala sem se za njegovo usodo, kajti ljubila sem ga še vedno...
- On: A kako ste mogli?...
- Ona (nekaj časa molči): Bila sem utrujena od boja. Videla sem njegov trud in se mi je zasmilil. Takrat se je boril sam, pozneje bi bila dva. Pisala sem mu, da se poročim, niti z besedo ni branil... Vidite, tu je ženska psihologija drugačna od moške.
- On: Recimo: ženska zvestoba... Ah, kako ste slabe, slabe. In niti ene izjeme!
- Ona: Ne razlagajte si napačno; jaz ga še vedno ljubim.
- On: Kaj mu je sedaj vaša ljubezen! Prej ste bili človek, sedaj ste denar.
- Ona: Toda nadčlovek bi moral to premagati: postaviti bi se moral onostran dobrega in zlega, precenjevati stvari samo po tem, kako služijo krasoti življenja in iz bolesti ustvariti radost...
- On: Gospa, mogoče je tako storil...
- Ona: A zakaj ne pride?...
- On: Ker je v tem moška psihologija drugačna od ženske.
- Ona: Toda on me je ljubil, me ljubi...

On: Verujem, gospa.

Ona: In sedaj govorite vi!

On: Popolnoma enako je bilo, gospa. Kakor se vidi, je takih povesti mnogo na svetu. Tudi jaz sem tako plul; težek je bil boj, toda v v daljavi se je svetila sreča z njo, kakor obljubljen dežela, vsa v žaru in svitu, polna sanj in sladkosti. Že je bilo blizu obrežje, skoro z roko bi bil dosegel prve cvetove, ki so viseli nad skalami. Takrat je prišla novica o poroki: niti z eno besedo nisem rekel; ne.

Ona (nemirno): Zakaj ne?

On: Zato, ker sem jo ljubil. Tako je velela ljubezen...

Ona: Ali jo vi še ljubite?

On (molči).

Ona: Ali verujete, da je ona vas ljubila?

On (molči).

Ona: Povejte, kaj mislite o njej?

On (molči, prižge cigareto): Ali se vam ne zdi, da je na čaj tako nujno potrebna cigareta? Tako je nujno potrebno vse, kar sledi po taki ljubezni. Kdor je kdaj ljubil, ljubi; vera lahko vara človeka; tudi vera, da nas je kdo ljubil, more nas varati; toda jaz verujem, da me je ljubila, zakaj bi ne verjeli, da je bila nekoč pomlad, ako je zdaj zima? Nehvaležni so ljudje, ki po zimi trdijo, da ni bilo pomladi, in še bolj nehvaležni so oni, ki sovražijo pomlad, ker je bila in je prešla, niso je pa občutili v svojih srcih ali pa je bila prazna njih vera, ko so ljubili veliko prevaro. Težko je reči, gospa, ali prihaja vera iz ljubezni, ali ljubezen iz vere. Nihče bi vam ne razrešil tega vprašanja, kajti oboje lahko izhaja iz laži. Zato ničesar ne mislim o nji, ker bi lahko sodil napačno; kjer ni gotovosti, so vprašanja nerazrešljiva.

Ona: Ali ste ji odpustili?

On: Vse odpušča, kdor vse razume, pravi pregovor.

Ona: Pripovedovali so o vas, da sovražite ženske in da slabo mislite o njih. Mislim, da zato, ker jih ne poznate in jih ne razumete... Meni se zdi, da to ni primerno. Vsak človek mora najti prehod iz sanj v življenje. Življenje nudi sladkosti in pozabljivosti. Imate prostost in razkošnost sveta, ki leži pred vami odprta. Svet vam da lahko več, nego ena sama ljubezen.

On: Ni res.

Ona: Žena si izvoli svojo pot, kakor zahteva življenje; nje srce pa ostane zvesto ljubezni. Tisoč in tisoč žen živi tako zapuščenih in pozabljenih in njim pogosto ni usojeno najti pozabljenja, kakor vam, ki ste si ustvarili svoj svet razkošja, ki je nam zaprt. Ta svet vam da lahko več ljubezni kakor ena sama ženska.

On: Ni res.

Ona: Meni je to razumljivo. Neumno bi bilo prejkati svojo mladost vsled ene same ženske. Treba je najti prehod, zadovoljiti se s svetom, kakor je, računati z razmerami, kakor so; ako ne moreš preko ovir, pojdi mimo njih. Ako ne dosežeš žene, ki jo ljubiš, ljubi one, ki jih dosežeš.

On: Ni res.

Ona: Vi, vi, vi... (Vstane urno in gre pred zrcalo. On stopa po sobi.) Povejte: ali mislite, da ni šel on isto pot; ali mislite, da je ostal zvest?

On: Mislim.

(Molk.)

Ona: Vidite, to je usoda žene. Ona pogosto ljubi s srcem, česar ne ljubi telesno, in kar ljubimo s srcem, to je večno, vse drugo je minljivo... Jaz sem prepričana o nji, da vas ljubi... Ljubezen je žrtev na oltarju življenja. Vi niste zmožni take ljubezni, vi pozabite in ljubite drugo...

On: Pravite, da žrtvujejo ljubezen na oltar življenja. Tudi mi jo žrtvujemo. In kaj nam ostane potem? Življenje brez ljubezni.

Ona: Ah, ne govorite. Ali verujete, da ostane mož zvest svoji ljubezni?

On: Verujem.

Ona: In o ženah tega ne verujete?

On: Verujem.

Ona: A jaz o moških ne verujem. Ne, ne verujem. Vi ste edina izjema. (Pogleda neverjetno.)

On: Tudi vi ste edina, ki sem jo srečal, in zaradi vas verujem.

Ona: Verujte, ah, verujte. In edina ta ljubezen je resnična.

On: Dvomim, gospa.

Ona: Da, nobena prevara, nobeno razočaranje, nobena sila je ne more izpremeniti. Ostane vedno lepa. Vsi ideali, ki jih hočemo uresničiti v življenju, se izpremenijo. Nič ni na svetu tako, kakor sanjamo. Tako ostane večno lepo samo to, kar ostane v naših srcih: zato ostane večno lepa taka ljubezen...

- On: Dvomim, gospa.
- Ona: Treba je verjeti, da je tako. Pogosto je to edina mogoča pot življenja. Kajti beda je največja nesreča in more izhajati samo iz nečesa slabega. Ljubezen pa je nekaj nebeškega, torej ne more zakriviti bede.
- On: Dvomim, gospa. Ljubezen zakrivi mnogo bede.
- Ona: In kaj sledi iz tega?
- On: Ali ljubezen ni nekaj nebeškega, ali beda ni največja nesreča.
- Ona: Ali ljudje ne razumejo ljubezni.
- On: Tudi mogoče.
- Ona: Da, kajti ljubezen more biti samo radost, sreča, ideal . . .
- On: . . . za ljudi, ki so onstran dobrega in zlega; drugim pa je ljubezen žalost, nesreča, življenje; prvi o nji sanjajo, drugi jo živijo.
- Ona: Da, vidite, mi smo zmagali. Sedaj vidim, da me razumete. Kdo mislite, da ima prav?
- On: Oni drugi.
- Ona (presenečeno): Zakaj?
- On: Ker ne nosimo src v rokah, ampak v prsih.
- Ona: In kaj sledi iz tega?
- On: Da ga ne moremo ločiti od svojega telesa, ker smo sicer mrtvi.
- Ona: A čuvstva?
- On: Ne moremo ločiti od življenja, ker bi bila sicer mrtva.
- Ona: Torej vi ne verujete, da je mogoče nekaj ljubiti s srcem, česar ne ljubimo telesno.
- On: Verujem, da je to mogoče.
- Ona: A zakaj ne verujete, da je res.
- On: Ker ni resnica v življenju enaka resnici v mislih.
- Ona: In vi ste vendar sami sebi dokaz.
- On: Da, gospa, toda to ni ljubezen.
- Ona: Zakaj ne.
- On: Ker je nesreča, žalost, obup.
(Nekaj časa molk.)
- Ona (stopi k oknu): Poglejte, stopite sem!
- On (se postavi poleg nje).
- Ona: Večeri se. Sedaj je pokrajina najkrasnejša. Vidite to žarenje kakor ogenj: pasovi rdeči, gore sinje in mrak po planjavi . . . V takih trenutkih mi pride na misel, kako je vse to.
- Kakor ogenj peče bolest, hrepenenje po sreči, želja po ljubezni . . .
- On: Da, kakor zimska pokrajina pod onemoglim solncem.
- Ona: Kaj ste hoteli reči?
- On: Mislil sem: kdor se boji mrzle zime, se greje v topli sobi. Toda oni, ki so v njej, jo uživajo v polni meri, ti pa, ki jo gledajo, le na pol.
- Ona: In kateri so na boljšem?
- On: Gospa, tudi to je nerazrešljivo vprašanje.
- Ona: Toda oni, ki živijo, ne utegnejo — sanjati, in tako ti, ki gledajo, vidijo včasih več, nego oni, ki živijo in občutijo.
- On: Mogoče, toda to je prevara.
- Ona: Kjer ni več krasne resnice, tam je treba silne prevare in treba je vere v prevaro. Vidite, tako se mi včasih zdi, da ga vidim, kako hodi sam, sam po dolgi zapuščeni poti, kakor lep sen gre ž njim pretekli čas.
- On: Mogoče leži v naročju druge in niti ne misli.
- Ona: Nekdo je rekel, kdor ne zna lagati, naj molči.
- On: Gospa, sedaj verujem v zvestobo.
- Ona: Pri ženskah ali pri moških?
- On: Pri vseh.
- Ona: Sedaj razumem tudi vas. Vi tega niste verjeli. Verjemite, da je to mogoče. Potem postane življenje kakor raj. Ali ga niso izgubili zato, ker niso verjeli v besedo? Šli so in so izkušali in so spoznali resnico. Ali bi ne bili srečnejši, ko bi bili verjeli in sanjali?
- On: Gospa, potem bi ne bili živeli.
- Ona: Vidite, tako se mi zdi včasih zvečer: zapel bo zvonec, pride hišna in naznani: neki gospod! Vrata se odpro in on vstopi. Ah, sanje, sanje!
- On: Gospa! . . .
- Ona (mu kakor nehote poda roko, ki jo on poljubi): To je on, on . . . (Naenkrat še obrne in ga strastno objame. On se skloni in jo poljubi na usta. Kratek molk. Nato stopi na stopnico k oknu in gleda ven v pokrajino. Čez čas): Hotela sem vedeti . . .
- On: Sedaj vem . . .
(Stopi poleg nje in strmi ven skozi okno. Zastor počasi pada.)

Listek.

Zapiski.

Levstikovo delo za Prešerna.

Priobčuje dr. Avgust Žigon.

II.

Nekoliko težjih reči v Prešernu.

Ne mislim pisati kritike o Prešernovih poezijah, ker nemam pri sebi potrebnih pripomočkov. Toliko naj opomnim, da kdor hoče soditi našega v resnici prvega pevca, ne [samo] perváka [samo] po imenu, [ta] mora posebno dobro poznati Petrarkove pesmi. Nista si le duhovno v rodu, ampak Prešeren si je Petrarka postavil v izgled, kar sam priča v sonetih (Poglej sonet: „sanjalo se mi je, da v svetem raji*.) Moj namen je le, kolikor mi je dano, pojasniti nekatere temneje reči v njegovih pesmih. Naša kritika Prešerna še ni po vrednosti cenila, ljudstvo ga je pa vže davno. Bili so celó časi, ko se je nekako pisano gledalo nanj, in [drugi so] pred njim [so] [sedéli] na prvih stolih sedeli drugi, ki niso vredni, da bi [mu] odvezali jermenje njegovih čevljev. Tudi to je minulo in Prešerin je ostal. Čas je v tacih rečéh najbolj sodnik, in prav je rekel Hippel, da za svojega života nihče ni velik.

Prešeren je živel v taki dobi, ko ni mogel nikogar posnemati. Vodnik mu je bil premalo, in tudi je hodil čisto po družih potih. Ni se mogel pridružiti mu, daravno se mu je očitalo, kakor sam pravi v [prvi] sedmi gazeli: „kaj za Vodnikom ne hodi?“ Kar je pisal, moral je zajemati v sebi, v ljudstvu in v klasičnih družih narodov. Njegov jezik je blagoglasen, vreden, da se uči, ker je v resnici slovenski, daravno tudi on še ni pisal čisteje, kakor je mogel. To bomo sem ter tje tudi pokazali o priložnosti. V primeru [ima] Prešeren prav malo nerazumljivega, ali nekaj tacega je vender le. To razložiti naj bo namen tega sestavka. Deržati se menim reda, v katerem je pevec sam zverstil svoje poezije.

Lenora.

Lenora, ko se zavori,
Iz strašnih sanj se splaši.
Zvest nis' al živ več Vilhelm ti!
Od kod tak dolg' odlašiš?

Beseda „odlašiš“ poméni to, kar: „odlašanje“, pa je nekako prisiljena. V „Čebelici“ je imel Prešerin drugače prestavljen prvi oddelek Lenore:

Iz strašnih sanj, ko se zori,
Lenora kviško plane:

„Al zvest, al živ več Vilhelm ni;
Kje tako dolg' ostane?“

Ktero je bolje? Prve dve verstici ste bolje po sedanje vže zató, ker Lenorino ime, ki je poglavitna oseba v pesmi, stoji v začetku, kakor pri Bürgerju¹⁾ Lepoglasneje pa je bilo prvo, tudi je apostrofiranje samo eno, v zdanjem po²⁾ dvoje, kar se Prešernu po pravici očita, da se ga je premalo ogibal. Tretja in četrta versta je zdaj bolj od besede do besede prestavljena, pa „odlašiš“, kakor sem djal, ni prav jeziku po godi; v prvem pa ni bilo: „ostane“ prav po slovanski. Pa jaz bi se [vender] raje deržal prve prestave, ker nema toliko sičnikov, kar je našemu jeziku mnogo potov sitno, ker ga dela nelepoglasnega.

In nad železne vrata ti
Jo skokoma dervijo;
Šverk! s tanko šibo jih vsmodi,
Zapahi odletijo [;],
In strašno duri zakerčé,
Po černih grobit-v skok leté,
Čez kamne peketajo,
Od lune ti migljajo.

Ti jo skokoma dervijo t. j. Vilhelm z Lenoro in duhovi, ki so šli za njima. Morda bi kdo menil, da je tu Prešerin [neslovensko] rabil množnik namesti dvojnika, pa ne. Vilhelm je za sabo poklical duhove, ktere je videl pokopavati in plesati okoli kolésa, da bi [tudi] ga z Lenoro poročili in plesali mu ženitovski raj.³⁾

Več Slovincov [je] se je postavilo prestavljati iz nemškega, ali tako dobro še do zdaj nihče ni prestavil nobene pesmi, kakor Lenoro Prešerin, ki nam je hotel pokazati, da je naš jezik ustvarjen za vsako versto poezije.

Povodnji mož.

Ta pesem si je v rodu z Lenoro, zató je v knjigi precej za njó postavljena. Ne da bi rekel: ni izvirna, ampak le toliko je gotovo, da⁴⁾ Lenora ga spodbola, da je jo naredil.

Jih dokaj jo prosi, al vsakmu odreče,
Prešerna se brani in ples odlašuje.

V čebelici je bila deklica te pesmi imenovana Zalika, zdaj pa se ji pravi Uršika. Morda [je] res kdaj kaka Uršika ni hotla plesati s Prešernom, zakaj beseda: „Prešerna“ tu tako stoji, da lahko poméni: „prevzétna“, in tudi je lahko

¹⁾ Popravek v rokopisu: pri Bürgerju, a določiti se ne dá, če je prvotnejši ali kesnejši.

²⁾ Sodim, da je tu pisna napaka namestu: pa dvoje.

³⁾ Tu skonča prvi del rokopisa; ves se zлага iz treh različnih rokopisnih kosov.

⁴⁾ Izostalo je tu: je...

lastno ime: Prešerna; Ali je tudi mogoče, kar je še podobneje resnici, da se ga je branila Zalika, in zato je jo imenoval v povodnjem možu, ko ga je prvič dajal na svitlo; ali leta 1847, ko je drugič bil tiskan povodnji mož, menda je uže bil pozabil jezo, in zato je iz Zalike naredil Uršiko.*)

V spomin Matija Čopa.

Čop in Prešerin sta bila prijatla. Čop je bil mož tancega okusa, [in velike] |visoke| učenosti in velike knjižnosti. Sploh je znano, koliko je Čop storil in drezal in izpodbujal Prešerna, kakó mu je pomagal, kolikor je mogel. Zato je pa tudi bila pevčeva žalost velika, ko je Čopa [Sa] Sava požerla. Ta elegija je bila pisana o tej priložnosti. Ker uže govorimo od Čopa, naj tu opomnim nekaj, kar mi je bilo uže dolgo [n] |pri| na jeziku. Čop je najbolj pokazal v žalostni abecedni vojski svojo učenost in duhovno krepost; zato je tudi zmogel. Sam Kopitar morda bi ga bil ustavil, drugega sebi enacega nasprotnika ni imel; toda Kopitar je bil preošaben, in [raj] dal je raje zmago iz rok,¹⁾ kakor da bi se bil prepiral [s] s tacimi ljudmi, ki |dozdaj se| za-nje ni vedilo,²⁾ ali kaj znajo, ali ne. Čopa so sploh slavili, da je naš jezik osvobodil Metelčice, pa kdor ga je slavil, ne vém, ali je vedil, kaj dela, ali ne? Metelčica res ima po moji glavi preveč polglasnic, ali čisto opustiti je pa naš jezik tudi ne more. Primerimo besédo: „bezeg“ = „hollunder“. Kako je hočemo pisati, ako je prav ne smémo? In tacih beséd je mnogo mnogo. Kjer stoji polglasnica pred al za čerko: „r“,³⁾ [ali l] |n. pr. smert| tam bi se lahko obrnili za Čehi in Serbi, ki [ne] pišejo: „sm[e]rt“; ali opomniti je, da [L] razun hrovaške meje in Loškega potoka pri nas tacih beséd ne izgovarjemo tako terdó, ampak imamo nekako glasnico, ki je v sredi med: „e“ in „a“. Kar govoriš, to moraš tudi pisati. Metelčica ima za vsaki glas posebno čerko, še celó za terdi in krotki „h“, daravno ga Slovenci govorimo samo v nekterih besedah, razun lpavcev in pa nekterih [Go] hribovcev, ki ga izrekajo [name] po češki⁴⁾ namesti: „g“. Vse to je ločila Metelčica, ali za predglasni „e“ = „je“ in pa záglasni „e“ = „ej“ vender nima dveh znamenj, ampak oboje piše s čerko: „e“, samo da zaglasnemu daje náglas = „é“. Náglas nikoli ne sme izgovarjati izréke (laut), ampak le glas (ton). Ni treba očitati, da predglasni „e“ ima vselej náglas, toraj ga ni treba zaznamovati. Ko bi le-to bilo tudi res, nikár ko ni, vender náglas ne sme zaznamovati⁵⁾ izreke, ampak samo glas. Akoravno Metelčica ni bila brez napák, vender je bila proti Gajčici, kar je dan proti noči, |celó| sičniki |žaba tudi vmés,| gotovo |niso bili gerji⁶⁾ kakor pa zdanja mišja ušéca: [nad čerkami]: „š, ž, č“. Toraj Čop ni storil nič koristnega, ko je odvergel čerke našemu jeziku tako primérjene. Kar Metelčica

*) Prvi natis tega Levstikovega odstavka in pa odgovor, ki ga je izzval, gl. v „Lj. Zvonu“ 1897, str. 170/174: „Prešernova pesem o povodnjem možu.“ Spisal L. P.[intar].

1) || pomenja, da skonča na tem mestu dotična stran rokopisa Levstikovega ter za tem nastopa nova.

2) Rokopis: vedil, kot ostanek prvotne oblike stavka: „ki za-nje ni vedil“; L. ga je šele kesneje izpremenil z dostavkom nad črto „dozdaj se|“, a pozabil popraviti tudi še glagolovo obliko.

3) Rokopis: cerko; hiba pisave.

4) Pogrešek pisave za „češki“.

5) Pač pisna hiba namestu: „zaznamovati“.

6) Prvotno se glasi ta stavek: „kar je dan proti noči, [tudi] sičniki [so bili] gotovo [lepši],...“

še ni iméla, to bi se ji bilo dalo s časom. Ako se mislijo kdaj združiti Slovani v pravopisu, gotovo se ne bodo, in tudi se ne morejo drugače, kakor če se naredi nov pravopis, ki je sestavljen iz latinskih in cirilskih pismenk. In Metelčica|| je bila tako narejena. Po tem okoliši se vernimo k pesmi.

Tájati léd naš šé le začné se, pomlad drugóđ zé;
V dragí slovenski vkrotén ni domovini vihár.

Pevec tu pravi, da [drugóđ j] |pri družih narodih| slovstvo uže cvete, pri nas pa še led hudega neizobraženja nas derži v sponah.⁷⁾

Stešemo svoj si čolnič nov, z Bogom zročmó ga valóvam;
Ni se navádil popréd bréznov se, skál ogibát.⁸⁾

Tu je mislil pevec sam na-se in pa na svoj pevski jezik. Prednikov ni imel, da bi se bil obračal po njih, in res je, kar pravi drugéj v sonetnem vencu:

„Kaméne naše zapuščéne |v|božce,
Samíce so pozabljene žalvale,⁹⁾
Le ptujke so častile Kranjcov množce.“

Vodnik mu ni mogel biti izgled, akoravno so mu očitali nekteri: „kaj za Vodnikom ne hodi?“ Vodnik je imel pevsko [gl] serce, ali jezik njegov se nikakor ne dá primérjati Prešernovemu; Uni pevec je naš prvi roj [na] slovenske pomladi, in ravno zato ima za-nas veljavo; toda njegova veljava je le samo zato velika, ker je prvi umotvorne pesmi pisal, pa ne, ker so take, da bi se jim čuditi moral ves svét, kakor na pr. pesmim Homerjevim, Dantovim in tudi Prešernovim in družih velicah pesnikov. Zatoraj pravi Prešerin v zgornjih verstah, da si je moral narediti nov jezik, in poskušati, ali bo pogodil ali ne, kakor je prav in narodski, in s krasnimi besedami primerja svoj novi jezik [c]olnu novemu čolnu, ki ni vajej ogibati se brezen in skal, ktere molé iz vode. Očitati bi se utegnilo: „ta priméra je bosa! Čoln je bolji, dokler je nov in terden; ogibati se pa sam ne zna tudi po tem, ko je uže ostarel.“ To ni takó! Prešerin je hotel reči: podoben sem čolnarju, ki nikoli še ni veslál; in steše si novo ladjo in gre ž njo na vodo; Kako se bo ták veslár ogibal skal in brezen, ker jih ne pozná? Zató naj se mi ne zaméri, ako [je] [n] v mojem jezici ni vse, kakor bi imélo. Da res tako misli, pričate naslednje dve versti:

Zvezde, ki rešjo, bilé so neznane, ki čoln pogubéjo.

To je: neznane so nam bile zvezde, ki rešijo čoln, in tudi neznane so bile tiste, ki pogubljajo čolne.¹⁰⁾

Tu [je] pevec govori, kakor so mislili Latinci in Gerki, ki so dajali zvezdam moč otéti [la] veslárja, ali pa tudi pogubiti ga. Prešerin se je rad potápjal v ogledavanje starih narodov, kar priča, da je prebiral njihove poezije. Časi je celó brez potreba¹¹⁾ na pósodo jemal iména starih bogov, kar je graje vredno. Slován se nič kaj ne more sprijazniti s temi starimi basnoslovskimi podobami. Ali Prešerin je imel pred sabo velike nemške pesmotvorce, Schillerja in Góthea, ki sta tudi posebno rada kinčala svoje delo s temi cveticami, vzlasti Schiller, ki je jo tako daleč zaoral, da je celó pisal:

7) Tu manjka v rokopisu na koncu stavka pika.

8) Levstik je pripisal in občrtal kot opombo zase, dasi brez označbe da k temu distihu, ta-le pristavek: [Naj-pervo, kar se tiče jezika, naj opomnimo, da Prešerin je preveč gorenčil, kakor sicer, tako beremo tudi tukaj „zročmó“ brezi réšice, namesti: „zročimo“.]

9) Rokopis: zalvale.

10) Tu ima Levstik mej tekstom napol oklenjeno pri-pombo: [Zopet dvakrát gorenči: rešjo, pogubéjo“.

11) Pač pisna napaka, namestu: brez potrebe.

„Götter Griechenlands“, slovečo pesem,¹²⁾ v kateri dokazuje, kako srečen je bil svet, ko so še vladali stari bogovi v Olimpu!

Σιέβε   Wissenhaft
Lel bil naš je kermár, drugi je bil Palinúr.¹³⁾

Lelj je bil Slovanom to, kar Latincem Amor, bog ljubezni. Odkrito je vsacemu, kaj hoče pevec z Leljem, ker so vse njegove pesmi zložene od ljubezni; ali ni tako jasno, kaj hoče s Palinurjem. Ta je [bil] v Virgilijevi pesmi Enejev sloveči kermár, in vtonil je — kje? kdaj? Menim da [s] Čopa samega primérja Palinurju. Kakor je ta kermil Enejeve ladije, tako je tudi Čop sukal in obračal čolnič Prešernove poezije, ki se je najraje glasila o ljubezni.¹⁴⁾

77 nam otél éi čolnič, si mu z jadrámi kermo popravlil
Ti mu pokazal si pot pravo v deželo duhóv.

V Novicah leta 1846 v 8. listu, kamor je bil Prešerin to pesem prvič dal tiskati, tako beremo 1. versto:

Ti nam otél čolnič, si mu kermo in jadra popravlil.

To je gotovo¹⁵⁾ bolje od poznejše poprave, ker „z jadrámi“ ni prav, reči bi se imélo¹⁶⁾: „z jadrá“.

Tu pevec ogovarja Čopa in pravi: Ti, dragi Čop! si otél moje pesmi, da niso zašle [n] po napčni poti; ti si me podpiral, učil in [kaza] vodil; ti si mi pokazal nesmrtno izglede prave poezije, (ktera je tu imenovana: dežela duhóv! kako lepa podoba!¹⁷⁾)

Skríta nobena bílá ní zvezd tí nebá poezíje,¹⁸⁾
Slední je bíl tí domač jézik omíkán, učén.

Kar je bilo slovečih mož, ki se tako svetijo med narodi vseh časov, kakor zvezde na nebu, vsacega si poznal; toraj si bil ti pravi mož, da si lahko pokazal, kaj nam je vredno posnemanja, kaj ogibanja. Kar je omikanih, učenih jezikov, [vsacem] vsaki ti je bil domač, vsacega si znal. — To je bilo tudi res, kakor pričajo vsi njegovi verstniki, ki so ga poznali.

Stari Rimljan, kar svetá je gospód, kar Grecia modra,
Z Lahí Francoz, Španiol, Nemíc in Albioníc,
Čéh in Polják, kar Rus in Ilír, kar rod naš slovenskí
Slavnih izmisílil sí bil časa dó tvojga pisanj,
Polno sí znádnost ímel njih, Čop! velikán učénosti;
Ti sí zakláde duhá Krezove bíl sí nabrál. ||

Beseda „znádnost“ ni prav narejena; bolje bi bilo „znanje“; tvoja namesti: „tvojega“ je gorenčevanje; bolje bi bilo rečeno: „slavnih izmisílil je bil“, ker tu se je lahko bilo [ogniti] čerke: „s“ ogniti; saj našemu jeziku se tako očíta, da ima preveč síčnikov (sauser und zischer), kar je tudi rés. Misel teh verstic je ta-le:

¹²⁾ Prvotno v rokopisu: pesmi, kar pa je L. kot pisno hibo sam popravil: pesem.

¹³⁾ Pripisal si je prav takó Levstik sam tu v tem verzu nad ime „Lel“ — Σιέβε, nad ime „Palinúr“ — Wissenhaft, češ, da bo alegorična vsebina teh dveh imen to dvojje! Zdi se mi, da je to znatno kesnejši dostavek Levstikov.

¹⁴⁾ Na kesnejšem mestu rokopisa ima Levstik še sledečo opombo, ki tiče očividno tu sém ter jo zatorej kot pristavek Levstikov podajam na tem mestu:

Palinur V. knjiga v Eneidi od 336.—363 v. utonil je, ker je morje hotlo imeti žrtev, ne ker ga je potegnil vihar z ladije; že zavaljo tega podoben Čopu, in tudi ker je s svojo vednostjo obračal Enejeve korablje. Kaže, kakor da bi Prešerin bil koj iz konca mislil na Palinurja, preden je prijél za pero, sebe je primerjal Eneju, Čopa Palinurju, in slovensčino Enejevimi ladijem.

¹⁵⁾ Rokopis: gotove.

¹⁶⁾ Rokopis prvotno: ímelí.

¹⁷⁾ Rokopis nima na koncu te oklenjene opazke oklepa.

***) Zu tadeln die falschen genitive! (Levstikova opomba ob robu, s frakturno.)

Kar je imel Rimljan, ki je gospodaril po vsi zemlji, slovečih pesem in knjig; kar [je imela] so [jih] imeli [G] modri Gerki; [Kar so bili slavnega spisalí pred tvojim časom] Lahí Spaniolí, Francozje Nemci in Angleži, Čehi in Poljci, Rusi, Ilirci in tudi Slovenci: vse ti je bilo do kraja znano. Čop [!], ti si bil velikán v učenosti! Kakor je bil Krez, kralj nekdanje Lidije, bogat z blagom, tako si bil ti z dušnimi zakladi. In vse to je bilo res, kakor je sploh znano.

Nisi zaklépal domá tí žláhtnega blagodarova,
Sebí zročéno mladóst, druge sí [ž] z njím bogatíl.
blagodár = segen, sostavljena beseda, kaže, ko da bi ne bila ravno predobro narejena, pa vender jo imajo tudi drugi Slovani. Misel je: Kar si vedil, nisi družim skrival, ampak bogatíl si z učenostjo, kdor je koli¹⁸⁾ bil je žejin, posebno pa mladino, ki ti je bila v šolah izročena. — Znano je, da je bil Čop nekaj časa učitelj na ljubljanski gimnáziji tudi v Lvovu — treba izvediti!

1 Komej zastavil, roják, si peró pred praznuvajóčím)

2 V zgubo veliko rodú, kríviga dokaj zamúd,

3 V Save dereče valóv tam vertínčinah smert te zasáči,

4 Glas tí zapre besedí, 'z rok tí potegne peró.

[prvi in drugi verz nista lahko umévná; [menda] po moj[í]jem umu bi se iméla tako le ujematí: komaj sí začél pisati [narodu] [Slovenem], ki so dolgo praznovali v veliko zgubo svojega rodú,²⁰⁾ ki je [toliko] mnozih zamud krív.²¹⁾ „Dokaj“ po gorenski, namesti: „tolikanj“; mislil bi, da to ni vredno pisanja, ker je preskerčeno. V 3. heksametru jezik ni dober, ker sta dva rodivnika tako blizo drugi drugega. Če prestavljene besede postavimo v réd, kakor gré, potem bi se to glasilo: v vertínčinah valóv dereče Save te zasáči smert; ali zopet se mora pritegniti, da je v družem ozíru ta verz kaj izversten. Kako lepó so popisani [šuméči] valovi dereče reke; skoraj da, ko bereš, uhó sliši šumenje. V tacih zadévah radi odpustímo pevcu napako, za katero nas je tako poplačal; posebno lepo rabljena je beséda „zasáčiti“, ki izhaja iz korenike „sak“ = fischreusse.

Zemlja, nemíll čuváj nam zakládní tvoj varuje skopa
Grobu na tvojém očí materí Slaví rosé.

Besede, ki so [v drugem] v pentametru nekako derzno predstavljene, pa vender ne takó, da bi jezik otrésl tako rabo, pričajo, kako gibčen je naš jezik pesniku, kateri zna slovenski. || V tej reči nas lahko zavídata Nemci. Misel je: Vse bogastvo tvoje učenosti je s tabo pokopano v zemljo, ki ga skopa [nik] ne dá nikomur več; Res je velika škoda našemu rodu, da Čop ní v knjigah zanjímecem izročil svojega znanja. To naj bo v svarilo marsikomú, ki odlaša in odlaša, potem pa se prikraide smert, kakor tat, in čásove dúri se za njím zaprejo. Še mat[í]jeri Slaví je žal, da nísi obernal svoje učenosti v slavo in korist. — Ali ni v te besede²²⁾ položena krotka, tiha [dj]al bí, mila [gr]aja? ktere je bil Čop tudi vreden. Kdor je iz néba prejél toliko daróv, kolikor on; kdor se je toliko trudil, da bi se izobrazil na vse straní: ali tak ni dolžán svetíti družim, ki so [potrebni in] željni in potrebni luči?

¹⁸⁾ v rokopisu prvotno: kdor koli je bil [je] žejin, ...

¹⁹⁾ To besedo, si je L. podčrtal, nad njo pa pripisal, slovničár, notó: [and] tadel(it).

²⁰⁾ Prvotno: „narodu, ki je dolgo praznoval v pisanji v veliko zgubo svojega rodú, ...“

²¹⁾ Ta stavek, ki tu na zaključku nima v rokopisu sklepné pike, je L. pripisal na konec odstavka z označbo, da tiče tu sem.

²²⁾ Prvotno: v tih beseda(h) ...

Niso suhé nam prijatelj oči, ki se spomnimo tebe,
Ino predrazih s tehoj tvoje ljubezni daróv.

Beseda: „oči“ se tako hitro ponavlja, da je graje vredno, zlasti, ker nam pevec tu brez potrebe rabi²³⁾ ravno tisto besedo in nam pred oči ne stavi nikakoršne nove podobe. Naj bi bil rabil druge ločnice, namesti „oči“ postavil kako drugo, sploh celó malopomenljivo besedo in pogreška bi se bil ognil. Lepé [so te dv] ste le-té dve verstí zató, ker je njih graja matere Slave nekako utéšena, ker prijatli in pevec tudi sam [se] jokajo po njegovi zgubi, ktera jim vzela²⁴⁾ toliko daróv²⁵⁾ njegove ljubezni in prijaznosti.

[Še bolj onemočijo grajo naslednje verstici.]²⁶⁾

Séme, ki ti zasejal si ga, že gre v klasje vesélo,
Nam in za nami dokáj vnukam obéta sadú.

S temi besedami Prešerin gotovo méni séme, ki ga je Čop sejal v serca sebi izročene mladosti, v serce pevčevó, in kdo bo dvomil, da [červavno sam ni pisal] ni imél [s Čeb] nič opraviti s Čebelico, ktera je ravno tedaj izhajala na svitlo.²⁷⁾

Naj se učenóst in imé, čast tvoja, roják! ne pozabi,
Dokler tebi dragó v Krajni slovenstvo živí!

Beseda „v Krajni“²⁸⁾ stóji namesti „na Kranjskem“. Takrat so radi prestavljali besedo: „Krain“, s Krajno, kar pa ni prav. Mi poznamo samo eno Krajno, kterej se pravi suha Kr. ali pa samo „Krájina“; sicer pa narod ne rabi te besede nikdár.

Nepotrebno bi bilo, govoriti te beséde na Šilerjevem ali [Got] Getejevem grobu, ker takó ne bosta nikdár pozabljena v svojem narodu. Vidi se, da se krotke graje [pevec] ni mogel iznebiti pevec, daravno je bil njegov prijatelj, tiste tihe graje, ki [jo] smo jo uže bili pokazali; samo da tukaj pa je še nekoliko očitnejša, vendar še zmirom krotka, kolikor se dá.]]

Prešerin si je bil v svesti, da njegove pesmi pričnejo Slovencem novo dobo, in res, pričele so jo, kakor dozdej še nobeno lepoznavsko delo[;]. Zatoraj bi menil, da misel njegove pričujoče elegije mora biti ta-le:

Čop! [moj dragi prijatelj!] da nekaj morem na slovenskem Parnasu, za tó imam [tebi] vediti hvalo tebi, ki si bil mož tencega okusa in velike učenósti, ktero si mi odpiral, kader mi je bilo treba, pa tudi mladino si ž njó bogatíl, in druge, ako jih je bila želja. Seme, ktero si zasejal, gre uže v klasje in obéta nam obíto sadú; le škoda je, da nisi tudi pisal, da si tako dolgo praznoval, da te je smert prehitéla, ravno, ko si hotel začéti (Čop je bil uže v 40. letu, ko je umerl; gotovo se je predolgo pripravljaj).²⁹⁾

Ta elegija je [tako] lepo pisana, da ji nemamo verstnice, pisane od enake reči. Vse je premišljeno, premerjeno,³⁰⁾ pretehtano.³¹⁾ Misel se snuje iz misli od kraja do konca v živem čutu, in na koncu končuje³²⁾ sò željo, da bi se nikdár ne

²³⁾ Rokopis ima to besedo, pač vsled pisne zmote, dvakrat: rabi rabi . . .

²⁴⁾ Izpuščen je tu pomožnik: je vzela . . .

²⁵⁾ Rokopis: daróv . . .

²⁶⁾ Ta stavek je L. pridodal kesneje kot vez misli.

²⁷⁾ Za tem sledi tu v rokopisu Levstikov podčrtani opomin samemu sebi: Zu erheben!

²⁸⁾ Prvotno je L. zapisal „Krajna“, ter iz tega pravil „v Krajni“.

²⁹⁾ V oklepih mišljena pripomba spet nima v rokopisu cklepa na koncu.

³⁰⁾ Prvotno: premírjeno.

³¹⁾ Rokopis nima tu pike na sklepu stavka.

³²⁾ Rokopis pomotno: kančuje.

pozabílo imé prijatlovo, ktereja je tako ljubíl, in gotovo se ne bó, pa ne zavoljo njegove učenosti. Tudi abecedna vojska [se] bo počasi razbohnéla, in samo kak učen mož bo prebiral še liste, ki so spisani s toliko učenostjo. Ostalo bo njegovo imé zavoljo te pesmi in zavoljo soneta, ktereja je Prešerin zložil v spomin svojega prijatla.³³⁾

³³⁾ Ich glaube, daß auch das Epigram: V Ljubljani je dihúr etc. auf Čop gerichtet war, aber nach den (!) Code Čop's wollte er es in die Sammlg. nicht aufnehmen. Čop wird dazu gelacht haben, eingedenk der Worte Göthes: — Wer hat ein Schimpflied auf dich gemacht! Uäherlich ist es, sich darüber zu ärgern. (Opomba Levstikova ob robu; s frakturo.)

(Dalje prihodnjič.)

V oórambo. (Konec.) Kar se tiče jezika prevodov, sem imela še za časa prevajanja mnogo polemike in prepírov s pokojnim Milanom Vrbaničem, ki je skupaj z menoj prevajal one novele in povesti. Bil je absolviran slavist in filolog. Filologijo skoro sovražim. Redke izjeme so tisti ljudje, ki jim ni zaplankala s plotom sveta okrog in okrog, da vidijo samo še tisto, kar z nosom otipajo.

Tudi siromak Vrbanič je bil malo na to stran vdarjen. Vedno in vedno je gonil samo svojo visoko štokavščino, pred katero, priznam pokorno, nimam tako velikega respekta, kakor filološko izobražen gramatičar. Čisto nepojmljivo se mi zdí, da se smejo rabiti razni turcizmi a da je vsaka kajkavska besedica (to je zagorska in ne samo „zagrebška hrvaščina“, velecenjeni g. protivnik) zločin, ki ga je treba preganjati z ognjem in mečem. Verjemite, dragi bralci, da je hrvaščina in slovenščina eden jezik, pa naj študirani filologi še tako trdovratno trdijo nasprotno; in to po isti pravici, s katero se šteje Plattdeutsch, Swyzerdytsch, Gottschewerdeutsch in Hochdeutsch za en jezik. Sam Oton Župančič rad posega za belokranjskimi izrazi, a belokranjsko narečje je prehod iz hrvaščine v slovenščino, kakor je kajkavščina po Zagorju tudi le ena sama niansa prehoda slovenščine v hrvaščino. Jaz sem zato, da se prevaja sploh kolikor mogoče dobesedno, ker je treba v prevodu ohraniti tudi tisti posebni kolorit jezika, v katerem je bila stvar pisana in posebno za prevode iz slovenščine v hrvaščino rabiti vselej z mirno dušo kajkavski izraz, ako ga štokavščina nima v isti niansi. Mi smo prevzeli od Nemcev neštevilno fraz, zakaj bi jih ne mi od Hrvatov in Hrvati od nas, kakor so to tisti „vzeti iz pod pazduhe“, „peti novo mašo“ itd. katere mi dr. Glonar očita; „pipec“ poznajo vsi Zagorci. Vedela sem dobro, da se imenuje tudi škljoca, keba, kež, ali zakaj ne bi ostal slovenski pipec, če ga tako nazivajo tudi naši hrvaški sosede po Zagorju.

Končno še to, da nikjer ne trdim, da so „Najboljše slovenske novele“ moderne slovenske novele. Cankarja sem dala v prvi zvezek pravzaprav le za to, da hrvaške čitatelje primamim že naprej za drugi zvezek modernih „Najboljših slovenskih novel“. Ali po takem izkustvu, kakor mi ga je pripravil dr. Glonar, jako rada prepuščam stvar drugim. Povsod drugod po svetu se enaki poskusi sodijo jako blagohotno, ker so ljudje dovolj inteligentni, da presodijo potežkoče podobnih podjetij. Ni potrebno zamočati napak, toda zlobno podčrtavanje istih in niti ne povsod opravičeno, hudobno zafrkavanje ni nobena kritika ampak pikolovstvo, za ktereja je že čas, da se ga otresemo tudi Slovenci.

Zofka Kveder,